

|Centar za|**mirovne**|studije|

IZDAVAČ

Centar za mirovne studije
KUĆA LJUDSKIH PRAVA
ZAGREB, SELSKA CESTA 112 A
T/F 01 4820 094
CMS@CMS.HR
WWW.CMS.HR

ZA IZDAVAČA

Petra Jurlina

DIZAJN

kuna zlatica

ISBN 978-953-7729-12-7

CIP ZAPIS DOSTUPAN U
RAČUNALNOME KATALOGU
NACIONALNE I SVEUČILIŠNE
KNJIŽNICE U ZAGREBU POD
BROJEM 799292

VLADA REPUBLIKE HRVATSKE
URED ZA RAVNOPRAVNOST
SPOLOVA

VLADA REPUBLIKE HRVATSKE
URED ZA LJUDSKA PRAVA

praktično *žena*

U Zagrebu, 2012.

Sadržaj

Popodne (i večer) s Mimom Simić — **6 str.**

Gostovanje Renata Mihalić i

Ken Haboush — **15 str.**

Gostovanje dr. Nataše Barolin Belić: Obiteljski

/ bračni / partnerski odnosi — **21 str.**

Bruno Šimleša — **28 str.**

Gostovanje Dr. Sc. Ivana Radačić:

Feminističke pravne teorije — **32 str.**

Permanentna kultura — **63 str.**

Pred vama je čitanka kojom smo htjele objediniti sjećanja na subotnja druženja u Pakracu koja su se odvijala u sklopu projekta “Praktično žena”. Rad Centra za mirovne studije na području zapadne Slavonije dio je višegodišnjih aktivnosti “Socijalne veze i civilno društvo”. Ovaj program se odvija na način da s grupom volontera/ki kontinuirano posjećujemo dislocirane ili socijalno isključene obitelji/pojedince, te im pružamo psihosocijalnu pomoć i pravne savjete. Na taj način obnavljamo i jačamo veze između njih i lokalne zajednice, te afirmiramo ulogu civilnog društva.

“Praktično žena” se u 2011. odvijala usporedo s pružanjem socijalnih usluga, a ciljano je radila sa grupom žena kroz deset konceptualno različitih događaja, svih sa svrhom senzibiliziranja za žensko pitanje i ženska prava kao neodjeljivi dio ljudskih prava. Druženja su se većinom odvijala u prostoru Gradske knjižnice Pakrac i Udruzi slijepih, pa se ovom prilikom posebno zahvaljujemo trima polaznicama: suradnici CMS-a Mirsadi Mađarević, voditeljici knjižnice Moniki Leskovar i Branki Marić koje su najviše zaslužne za udomljavanje naših druženja.

Držimo značajnim napomenuti da je ovaj projekt prepoznat kao važan od strane Ureda za ljudska prava Vlade RH te sufinanciran od Ureda za ravnopravnost spolova.

Također, važno je reći da su se svi pozvani predavači/ce u Pakrac tome i odazvali, te volonterski odradili svoj zadatak i to mahom za vrijeme vikenda, što, morate priznati, nije mala stvar. Bez velike pomoći g. Rade Dragojevića i SKD Prosvjeta, Zagreb, darovi iz saonica Djeda Mraza bili bi puno skromniji. Na tome im se svima još jednom zahvaljujemo.

ZA CMS: PETRA JURLINA I MIRJANA MIKIĆ ZEITOUN

Popodne (i večer) s Mimom Simić – rujan 2011.

Svestrana spisateljica, aktivistkinja i članica obiteljsko-glazbenog sastava “Drvena Marija” bila je odabrana za sami početak programa kao hrabra žena jer smo našim polaznicama htjele ukazati da je hrabrost nešto bez čega se ne može napredovati. Ista ne samo što je odustala od odlaska na posljednji vikend na Silbi babljeg ljeta 2011., nego je okupljenima u pakračkoj knjižnici pročitala kratku priču “Moja djevojka”, nakon čega smo razgovarale o isprepletanju njezina aktivizma i pisanja. Pričale smo jesmo li i same ikad pokušale pisati i tko su nam najdraže spisateljice/ pisci. Dvije najhrabrije su s grupom podijelile svoju kratku priču i pjesmu iz školskih dana.

Ja ♥ Pakrac

Moja djevojka

Moja je djevojka slijepa. Da mi se prohtjedne, mogla bih zabrijati s drugom curom, mogle bismo se i poševiti (ako smo jako tihe) dok moja djevojka metar dalje pristavlja vodu za čaj, prži kokice u mikrovalnoj ili suši kosu.

Kad se vratim kući s posla ne pita kako mi je bilo: nju zanima je li gužva na cesti, kako napreduju građevinski radovi u kvartu i o čemu su ljudi u tramvaju razgovarali. Zanima je li danas život bio glasniji nego obično.

Koji put uopće ne odem na posao. Poljubim je, glasno je pozdravim, zalupim vratima i ostanem u stanu. Zadržim dah dok mi ne okrene leđa. Najbolje mi je mjesto u kutu kraj prozora: ondje mogu sjediti satima; namjestim se niz vjetar da mi propuh odnosi miris. Sinkroniziram disanje s njezinim, prsa nam se usklađeno dižu, moja pluća slijede njezina. Telefonira, pjeva uz radio, ponekad malo i zapleše, kima glavom kao pile koje kljuca zrnje po dvorištu. Kad jede, mrvli oko sebe kao da sipa iskidane konfete. Dodiruje predmete kao da provjerava gdje je što, broji podne pločice i korake kuda god se kreće.

Moja djevojka obožava ići u kino. Gnijezdimo se na ljubavnom sjedalu, držimo se za ruke, usta su nam puna slatkiša, pijemo kokakolu i glasno se smijemo skupa s ostalom škvadrom. Kad film završi, crta u WC da čujemo komentare. Kaže da joj to daje cjelovitiju sliku. Lakše gradi vlastito mišljenje o filmu. A putem kući traži da joj ga prepričam, da presložim priču po redoslijedu zbivanja i opišem je u detalje. Glumce i glumice, njihova lica, tišine. Tajci su joj osobito bitni. S njom sam naučila gledati filmove kao da je to stvar života i smrti. Kad smo tek profurale, trudila sam se iz petnih žila - u kino bih nosila blok i sve bih zapisivala. Onda bih joj pažljivo rekonstruirala cijelu stvar: kao kad paleontolog sklapa kostur dinosaura. Nju bi to tako uzbudilo da bismo vodile ljubav cijelu noć, a onda bih joj ja opet izreferirala cijelu priču uz doručak.

No u posljednje mi je vrijeme daleko bolja fora da samo izmišljam. Izobličim priču, promijenim mjesto i vrijeme radnje, obrnem odnose da budu više seksi –platonski, poliamorični, incestuozni. Neki će reći da je to ravno preljubu, ali dotičnici su gnjavatori koji jedva čekaju da vam objasne

razliku između ljubavi i fikcionalne proze. A i čini mi se da se i njoj priče više sviđaju otkako dajem mašti na volju. Slušala bi ih cijele noći. I kao da joj je i želja za seksom malo splasnula.

Prije mene naveliko je mijenjala dečke i cure. Imala je itekakav niz raznorodnih partnera. Možda je bila i s crncima. A možda je naizmjenice petljala i s dvoje blizanaca. Možda su joj neke cure bile dečki. Vidjela sam slike, ali teško je procijeniti tko ili što su ti ljudi. Djeluju mi prilično obično i više-manje ravnodušno, pa daj ih sad ti znaj. Na istu foru mogu biti profesori, susjedi, braća i sestre ili izresci iz časopisa. Poziranje im očito nije nikakva frka i tlaka, ne uzrujavaju se. Za moju se curu ne moraju uljepšavati. A možda su i sami slijepi. Tko bi znao kad su tako fiksirani na papiru, kad ih ne vidiš kako plešu, jedu ili hodaju.

Ne znam je li slijepa od rođenja, ili se razboljela, ili joj se dogodila kakva nesreća. Nikad mi se nije potrudila objasniti, a nije se ukazala ni prilika da pitam. Sad smo već četiri godine skupa i stvar je već nekako passé i više je nije zgodno potezati. Koji put bih dala ruku u vatru da je nekad imala zdrave oči – kad govorim o bojama pući usne kao da točno zna o čemu govorim. No kad vidim onu pileću koreografiju, sve mi se teorije ruše.

Moja je djevojka uglavnom kod kuće. Voli nam kuhati. Po mirisu iz lonca zna koliko je sati. To su vam invalidske moći – izgube jedan osjet a drugi se razvije na n -tu potenciju. Kažu da je Gandhi onomad trinaest tjedana štrajkao gladu, i u pola priče počeo spontano levitirati. Ljudi su dolazili i tražili da pogodi o čemu razmišljaju ili što imaju u džepovima. Redovito je super točno pogadao kad bi nosili hranu. Takva vam je i moja djevojka. Zato kad god odlučim radni dan provesti kod kuće i promatrati je iz kuta kraj prozora, navučem njezinu haljinu, mažem lice njezinom kremom i perem zube njezinom četkicom.

Kad ljudi čuju da mi je djevojka slijepa, uglavnom prvo pomišljaju na mane veze sa slijepom osobom: tipa, propuštaš najbolje fore – nema značajnih pogledavanja, nema predigre signala i šutkih aluzija. Ja im kažem da smo mi tu fazu ionako preskočile. Upoznale smo se na tulumu za Noć vještica: ona se prerušila u Daredevila, superjunaka s očnim invaliditetom, a ja sam

prihvatila igru. Kad sam se sutradan probudila kraj nje, nije prestala glumiti. A jebi ga, mislim si ja: nije da je kljakava. Poslije smo se još čule pa sam navikla na njezin glas. U nekoliko smo navrata dugo skupa šetale, otišle smo na dva-tri koncerta, ali stvar se uistinu zahuktala kad smo počele ići u kino. U roku od tri filma već smo zajedno stanovale.

Jest da mi je djevojka slijepa, ali voli se dotjerati za naše izlaske. Ponekad mi se čini da flertuje, ali to me valjda pere paranoja. Oči su joj uglavnom bistre kao flaširana voda i nikad ne bježe u očnim šupljinama, ali ja se u te stvari fakat ne kužim. Katkad me ispituje bih li ostala s njom da završi u kolicima, ili da dobije nekakvu egzotičnu tropsku bolest od koje bi stalno spavala. Ne znam kako bi završila u kolicima i gdje bi pobrala tu bolest, ali redovito joj najiskrenije kažem da se nema čega bojati. Moja je djevojka stvarno zgodna. Bila bih s njom i da je kljakava.

Nedavno mi je pod ruku došla priča u kojoj se tipu vrati vjera u Boga kad ga slijepac natjera da mu nacрта katedralu. Stvarno me napalila pa mi sine da je pročitam djevojci: možda će joj vratiti želju za seksom. Kad smo se zavukle u krevet, izvučem knjigu, polako i senzualno pročitam priču. Onda je pitam bi li i ona htjela da joj nacrtam katedralu – kemijska mi je već u ruci, a u krilu komad mekog kartona.

A moja se djevojka samo nasmije – nikad je nisam čula da se tako glasno smije. Nježno me primi i mojom rukom nacрта savršenu katedralu: ljepšu u životu nisam vidjela.

NAPISALA: MIMA SIMIĆ

S ENGLESKOG PREVELA: VLATKA VALENTIĆ

Svakodnevnica

Dok sam neki dan čitajući jako zanimljivo štivo zamišljeno škrabuckala po papiru shvatih da odavno nisam napisala ništa smisleno osim možda šalabahtera za trgovinu.

Žalosno, sram me bilo, ja koja sam u svoje vrijeme čitala jednog Nietzschea, Hessea i Hegela spala sam da se moja svakodnevnica vrti oko *chick* literature i štiva za laku noć. Iz mog pera svakodnevno su nicale pjesme i priče. To bogatstvo sada čami u jednom prašnjavom podrumu stotinama kilometara daleko. Možda su ga već pauci spleli u svoju mrežu ili štakori izgrizli. Vjerojatno ih se nitko ni ne sjeća. Ponekad mi se čini da sam ih se i ja odrekla.

Čitam ja i Tolkiena, Martina, Williamsa, nađe se tu i Stieg Larsson. Ponekad krenem u knjižnicu u potrazi za smislom života i nabasam na onu mrzovoljnu knjižničarku kojoj je teško podići svoje mršavo dupe (šta bi bilo da ima kila kao ja) da mi potraži onu knjigu koju baš želim i čije puno ime autora imam zapisano (jer krečana je u glavi). Dok sam razmišljala kako sam se uspuhala uz to stubište i kako bih svakako morala krenuti na neku dijetu i kako bih sve dala za makar jedan dan među tim knjigama pa makar samo brisala prašinu sa njih, dotična ravnodušno kaže da te knjige nema. Igram slučaja naknadno saznajem da ta knjiga stoji na našim policama od davne 2004. godine, znači dobrih sedam godina. Ne znam šta joj bi u tom trenu. Možda je preklinjala svoju tešku sudbinu što i taj dan mora odraditi svojih 8 sati uz samo zamislite čik pauze i pauzu za ručak jer nekako joj je prebrzo prošao taj godišnji od samo tri tjedna. Možda joj nije sjelo što ima mladu i sposobniju šeficu. Koje li muke kad moraš slušati starije, a tek mlade, to ti je muka na kvadrat. Ili je taj dan sunce prerano izašlo pa se nije uspjela dovoljno naspavati. Vjerojatno nije ni pomišljala na sve one žene koje rintaju za privatnika po dvanaestak sati na dan za bijednu crkavicu i kojima šefica visi nad glavom jer joj muž ima novu ljubavnicu pa na nekom mora iskaliti svoju frustraciju. Hej ženo probudi se, oprostiti ću ti još ovaj put uz ispriku da svatko ima pravo na loš dan samo što tvoj traje cijelu godinu. Blago razočarano odlazim za kompjutor. Na facebooku sam ugledala staru klapu.

Kako su to bila dobra vremena, vremena dobre mjuze, cuge i još samo ovog dima, hare krishna. Svi smo bili isti pod kapom nebeskom. I zvijezde su sjale ljepše. Dašak prošlosti mi uljepšava dan. Da li je to zbog surove stvarnosti oko nas gdje svatko gleda neku korist ili su krive moje godine... vječiti optimista spada na to da mu dan prolazi samo da prođe. Uporna i umorna borba u potrazi za poslom u ovome mrtvome gradu iz čijih kafića trešte caje. Čast izuzecima, ali malo ih ima (naziru se u tragovima). U svemu tome me tješi što se trudim opstati i što sam ostala ista. Moja duša je čista, još uvijek je nisam prodala vragu ni lokalnim političarima.

U najtežem trenu znam da imam obitelj i bar dvije frendice koje su tu i vole me ovako šašavu i blesavu.

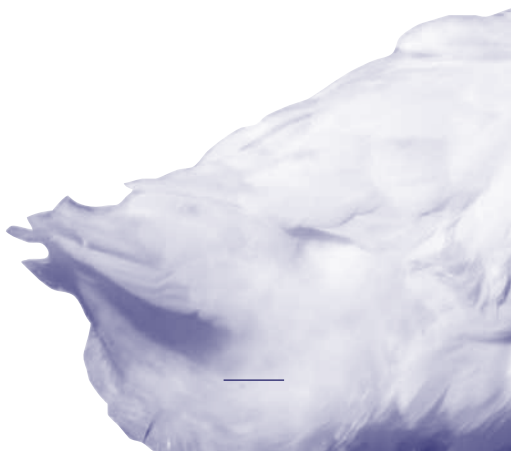
Svaka sličnost sa stvarnim događajima je namjerna!

LIDIJA HARAK

Poslije oluje

Sunčan i lijep dan,
svilenim nitima protkan...
Na horizontu pojavi se oblak sivi
kao da prijeti životu što živi...
Oluja brzo došla je tada,
lomljavom čudnom sruši se naša nada...
Majka priroda ruši krovove kuća,
porada bezbroj ljudskih muka...
U predahu nekom sve se smiri,
nestadoše olujni oblaci sivi.
Promoli se Sunce i baci obasjanja,
bojažljivo nudi neka obećanja.
Pojavi se ljudska drhtava ruka iznenada,
jedino ona vjeruje da postoji nada.
U jednom će času na svom naboranom licu,
na mrlju dana, pokazati svoju suzu radosnicu.

MIRSADA POPOVIĆ DAMJANOVIĆ

Gostovanje Renata *Mihalić i Ken Haboush*

Kako izgraditi što skladniji odnos zdravog tijela i duha, saznali smo od zagrebačko-kalifornijskog bračnog para kiropraktičara sa novom stalnom adresom na imanju kod Zagreba.

Hrana koja oduzima energiju

- Konzervirana, pasterizirana, homogenizirana, prekuhana voće i povrće uzgajano s umjetnim gnojivima i pesticidima, te brano nezrelo, spremno u hladnjače i transportirano na velike udaljenosti
- Takva je hrana toksična i tijelo potroši mnogo energije za pročišćavanje
- Jetra je ta koja je prva na udaru i postane preopterećena, a organizam postane letargičan i umoran
- Toksičnost koju jetra nije u mogućnosti pročititi odlazi u druge stanice širom tijela

Česti uzroci toksičnosti

- Pesticidi
- Umjetna gnojiva
- Hormoni i antibiotici u mesu
- Umjetni začini i arome, boje, mirisi, konzervansi

Sistemska kiselost organa i tkiva prouzročena hranom

- Metabolizam proteina uzrokuje različite stupnjeve kiselosti tijela
- Probava životinjskog proteina uzrokuje najviše kiselosti tijela
- Životinjski protein prvotno ima veoma stimulirajući utjecaj (poput

kafeina ili šećera), te se lako zamijeni s osjećajem snage i zdravlja

- Dovoljan i maksimalan broj proteina koje tijelo može bez posljedica probaviti u jednom danu je 47 grama

Masnoće / visokoenergetično gorivo

- Služe kao hrana za mozak
- Dobre: maslinovo, sezamovo, laneno, kokosovo ulje
- Loše: sojino ulje, i bilo koje drugo oksidirano (hidrogenizirano) ulje, margarin

Što činiti za maksimalno iskorištavanje i efikasnost hrane

- Jesti u opuštenoj atmosferi, kad je parasimpatetski sustav aktiviran
- Dobro žvakati hranu kako bi se olakšala peristaltika i dobro iskoristili enzimi
- Odlaziti na spavanje sa što praznijim želucem
- Crijeva su sjedište imunog sistema, važno je održavati balans bakterija
- Fermentirana hrana je lako probavljiva i puna dobrih bakterija i enzima
- Pronaći zamjenu za jedenje kao zamjenu za emocionalno zadovoljstvo

Što pijemo

- Piti dovoljno vode usporava starenje
- Voda iz vodovoda (klorirana) uništava dobre bakterije u crijevima sadrži fluor, metale, pesticide, lijekove, hormone; potražiti način da se filtrira (obratna osmoza)
- Ne piti alkohol, uništava jetru i stanice mozga
- Mineralne vode sadrže inorganske minerale koji se slabo asimiliraju i opterećuju bubrege koji moraju filtrirati velik broj minerala u serumu i pružaju mogućnost stvaranja bubrežnih kamenaca
- Pića koja su rađena za sportaše sadrže fruktozni sirup i inorgansku sol i umjetne boje
- Idealna voda? voda iz prirodnog izvora
- Filtrirana? obratna osmoza, aktivni ugljik, talozni, KDF
- Kondicionirana? Kangen, alkalizirana, energizirana

Kako vježbamo

- Tijelo je dinamično, pokret je nužan za limfni sistem, zglobove, mišiće i živce
- Stari smo koliko nam je stara kičma, nužno je zadržati fleksibilnost i sposobnost pokreta
- Bol je znak zakrčene energije
- Ako nema znakova patologije,

većina bolova se može otkloniti s odgovarajućim pokretima i vježbama kako bi se zakrčena energija oslobodila, i izbacile se nakupine laktične kiseline i nečistoća iz mišića.

Kako se odmaramo

- Istraživanja američke vojske su pokazala da se adrenalne žlijezde odmire tek nakon pet sati koje je tijelo provelo u horizontalnom položaju, ne dižući glavu
- Za obnovu i popravak sistema, organa i tkiva u tijelu potrebno je biti u četiri stadiju spavanja, jer inače se energija troši na metabolizam, kao na primjer kad odemo u krevet s punim želucem
- Tijelo je dinamično i stalno prolazi kroz faze trošenja i popravljnja, katabolizam i anabolizam
- Ben Franklin je rekao: Rano u krevet i rano ustati, čini vas zdravim, bogatim i mudrim.
- Oko 22 sata, tijelo prelazi u ciklus kojim dominira oporavljanje jetre, te kasno jedenje i ostajanje dugo budnim se kosi s ispravnim odmorom i regeneracijom
- Treba se svakodnevno odmarati od ponavljanja istih stvari
- Svaki dan učiniti bar jednu stvar na drugi način, (na primjer, upotrijebiti nedominantnu ruku za neku radnju koju uvijek radimo s dominantnom rukom, češljanje, pranje zubi)

kako bi se otvorio potencijal za mogućnosti učenja i napretka

- Praznici su nužni za regeneraciju duha i tijela
- U nedostatku vremena provoditi mini odmore u našim mislima, probati se opustiti kraćim šetnjama i razbijanjem rutine

Kako dišemo

- Kisik i disanje
- Nužan za metabolizam, u nedostatku kisika biokemijska i fizička aktivnost proizvodi mliječnu kiselinu
- Disanje odstranjuje kiselost uzrokovanu ugljičnim dioksidom u krvi
- Oslobađa emocije i balansira treću čakru osjećaj samopoštovanja
- Toksini
- Pušenje/ sužavanje krvnih žila, paraliza cilija (cilijarni epitel – stanice dišnog sustava)
- Toksičnost vezana za zaposlenje / pesticidi u agrikulturi, kemikalije, sindrom “bolesnih zgrada”
- Redovito provjetravanje životnih prostora
- Vježbe disanja pokreću energiju i masiraju unutrašnje organe / obratiti pažnju na plitko disanje povezano s negativnim emocijama

Kako mislimo

- Misli su izbor koji je u našoj vlasti, najvažniji izvor energije u našem životu
- Negativne misli su najsnažniji razlog kiselosti tijela
- Nada i optimizam se mogu naučiti, baš kao što su beznade i pesimizam naučeni
- U prosjeku čovjek misli oko 60000 misli dnevno
- Misliti sretno misli nije dovoljno za privlačenje sreće u život
- Kako bi najveći dio tih misli bio pozitivan, i vjerovanja na kojima se te misli baziraju moraju biti pozitivna, kako bi naša podsvijest radila za nas
- Svaka misao je kao molitva i svaka molitva je uslišana, pa moramo težiti tome da prosjek misli pozitivan: naše se misli materijaliziraju
- Sjetite se koliko puta ste čuli nekog reći da su točno znali da će se nešto desiti i desilo se je, zbog toga što su toliko puno mislili na to da se i ostvarilo
- Da bi se življenje poboljšalo, vjerovanja usađena u podsvijest se moraju promijeniti repetitivno
- Misli, svijest i podsvijest su projekcije energije i njihov je međusobni odnos energetski, baš kao i način na koji privlače energije u naš život

Snaga oprosta

Zašto oprostiti

Akt oprosta briše negativnu energiju u našem tijelu

Što znači oprostiti

Otpustiti negativne osjećaje i prosude prema osobi koja nam je nešto skrivila

Fiziologija svijesti i podsvijesti

Podsvijest je kao memorija u kompjuteru, nikad ne zaboravlja

Postupak

- Oprostimo osobi koja nam je nanijela zlo
- U mislima dopustimo toj osobi da oprostí nama
- Oprostimo sami sebi
- Najvažnije: vidjeti dobro u negativnoj situaciji koja se dogodila u prošlosti

Gostovanje dr. Nataše Barolin Belić: Obiteljski / bračni / partnerski odnosi

Zajednički se život partnera zbog brzine života i teškoća s kojima se susrećemo, a o kojima kroz cijeli projekt govorimo, može naći u situacijama u kojima je povjerenje izgubljeno, zidovi nerazumijevanja previsoki, a budućnost neizvjesna. Partneri se u toj situaciji više ne snalaze, a ljubav više nije dovoljna da rješi probleme.

Nataša Barolin Belić, članica CMS-a, seksualna terapeutkinja, radila je s našom grupom žena na ovim problemima, naravno na početnoj razini prepoznavanja i svrstavanja problema. Kao dugogodišnja aktivistkinja spremna je dalje individualno raditi s onim ženama ili parovima koji zato pokazuju interes u okviru projekta *Socijalne veze i civilno društvo*.

- Kroz partnersku/bračnu terapiju naučili smo nešto o tome kako:
- izraziti izazove i poteškoće koje imate s partnerom/icom - pitanja i dileme, želje i nade
  - stvoriti prostor u kojem se međusobno možete slušati i čuti
  - vježbati kako kao par ponovo pronaći izgubljenu nježnost i strastvenost

10 činjenica koje trebamo naučiti o svom seksualnom zdravlju:

- 1/ Cijenite svih pet svrha seksa u životu
  - a. senzualni užitak i zadovoljstvo
  - b. smanjenje napetosti i nemira
  - c. bliskost u odnosu i zadovoljstvo
  - d. self-esteem (slika o sebi) i samopouzdanje
  - e. reprodukcija, prokreacija
- 2/ Integrirajte svoju seksualnost u svoju osobnost.
- 3/ Razvijte i njegujete pozitivna, realistična očekivanja od svog tijela.
- 4/ Prihvatite da je, u svojoj biti, seksualnost stvar odnosa a ne autonomije.
- 5/ Cijenite dodir i užitak kao i izvedbu (funkciju).
- 6/ Budite mudri pri reguliranju i izražavanju svoje seksualnosti.
- 7/ Budite svjesni triju stilova seksualnog uzbuđenja te izaberite način njihova integriranja u seksualni stil vas i vašeg/e partnera/ice
Partnerska interakcija – usmjerenost je na partnera. Osoba je aktivna, otvorenih očiju, energična, erotski razgovorljiva (stil iz TV filmova) – strastven i impulzivan seks. Uzbuđenje partnera je međusobno povezano
Osobna zanesenost – usmjerenost je na vlastito tijelo kao izvor užitka. Osoba obično ima zatvorene oči, tih je, djeluje odsutna i pasivna. Fokus je na tjelesnoj i emocionalnoj relaksaciji i primanju dodira koji pobuđuju uzbuđenje.
Igranje uloga – fokus uzbuđenja je na igranju uloga, fantazijama, eksperimentiranju, oblačenju, seksu na neobičnim mjestima, korištenje seksualnih igračaka, gledanje erotskih filmova...
- 8/ Cijenite svog/svoju partnera/icu kao svog/svoju seksualnog prijatelja/prijateljicu i budite intimni tim.
- 9/ Integrirajte seks u stvarni život i stvarni život u seksualni život.
- 10/ Shvatite da je **dovoljno dobar seks** stvaran, zadovoljavajući i visoke kvalitete a ne pristajanje na osrednjost.

“Čvrsta jezgra” i “Kameleonsko” seksualno ja:

1   2   3   4   5

Na gornjoj skali odredite vrijednost koja najtočnije opisuje način na koji vidite svoja seksualna iskustva a kroz to i svoje “seksualno ja”. Broj 1 (jedan) označava “čvrstu jezgru”, imobilno, fiksno seksualno ja koje se ne mijenja tijekom seksualnih iskustava niti od partnera do partnera, a drugi kraj skale - 5 (pet) označava potpuno fleksibilno, promjenljivo, “kameleonsko” seksualno ja.

Opišite (na priloženim papirima) svoje seksualne povijesti, odnosno obrazložite zašto ste odlučili baš za tu vrijednost na skali, odnosno zašto mislite da se vaše viđenje vlastite spolnosti nije mijenjalo bez obzira na različita iskustva s različitim partnerima i s druge strane, zašto mislite da su ta iskustva presudno oblikovala ili preoblikovala ono što ste do tog trenutka smatrali svojim seksualnim bićem.

Izmiješajte papire i uzmite svatko po jedan (koji nije vaš) te interpretirajte taj mali “izvod” iz seksualne povijesti osobe čiji papir ste dobili.

Moja vizija veze

Potrebno vrijeme: Oko 40 minuta, s obzirom da je dosta sudionica, možda i malo dulje

Svrha: Ustanoviti potencijal svoje veze

1 Uzmite list papira, napišite niz kratkih rečenica koje opisuju kako zamišljate zadovoljavajuću ljubavnu vezu. Uključite osobine koje već postoje i koje želite zadržati, i osobine koje biste željeli da se razviju. Pišite svaku rečenicu u sadašnjem vremenu, kao da se to već ostvarilo. Na primjer: “Zabavno nam je zajedno”, “Imamo dobar seksualni život”, “Mi smo roditelji puni ljubavi”, “Pokazujemo ljubav jedno prema drugome.” Pišite

rečenice samo u pozitivnom obliku. Napišite: “Mirno prihvaćamo svoje različitosti” umjesto “Ne svadamo se.”

2. Pročitajte u malim grupama svoje rečenice. Pronađite one koje su vam zajedničke i podcrtajte ih. (Nije važno ako su riječi drugačije sve dok je njihov smisao isti.) Razgovarajte o tim osobinama koje su vam slične, odnosno zajedničke.

3. Zatim se usmjerite na rečenice koje imate potpuno različite. Razgovarajte o tim različitostima: svaka od vas svoju viziju veze zamišlja u tom segmentu različito a u konačnici želite isto – harmoničnu vezu.

4. Razmislite sad o vašim partnerima – da li oni imaju viziju veze koja je slična vašoj ili pak koja je sličnija onim drugačijim vrijednostima. Što vam to govori? Što možete naučiti i osvijestiti iz toga?

5. Na vašem popisu stavite znak uz rečenice koje izriču ono što mislite da biste vas dvoje najteže postigli.

[VJEŽBA BR. 2]

Rane iz djetinjstva

Potrebno vrijeme: Oko 30 minuta

Svrha: Ova će vas vježba vratiti u prošlost. Zamišljena je da se prisjetite roditelja i drugih ljudi koji su na vas utjecali.

Prvo napravite nekoliko laganih vježbi istezanja. Zatim se smjestite u udoban stolac. Duboko udahnite i izdahnite deset puta i opuštajte se sve više sa svakim udisajem. Kad se osjećate smireno, zatvorite oči i zamislite svoj dom iz djetinjstva, najranije što se možete sjetiti. Zamislite sebe kao malog dječaka ili djevojčicu. Pokušajte zamisliti prostorije iz perspektive malog djeteta. Sada lutajte kućom i nađite ljude koji su najjače utjecali na vas kad ste bili dijete. Dok susrećete te ljude, vidjet ćete ih s novom jasnoćom. Zastanite i sa svakim popričajte. Zamjećujte njihove dobre i loše osobine. Recite im zašto ste voljeli biti s njima. Recite im što vam se kod njih nije sviđalo. Konačno, recite im što ste od njih željeli dobiti, ali su vam to uskra-

tili. Ne oklijevajte pokazati ljutnju, povrijeđenost ili žalost. U vašoj mašti, roditelji će biti zahvalni na vašim uvidima.

Na kraju se pozdravite s osobama iz djetinjstva... i kad ste spremi, otvorite oči i:

1. Uzmite prazan list papira i nacrtajte veliki krug, ostavljajući praznim nekoliko cm ispod kruga. Podijelite krug vodoravnom crtom. Iznad crte na lijevoj strani, napišite slovo B, a slovo A napišite ispod crte, na lijevoj strani kruga.

B

A

2. Na gornjoj polovici, pokraj slova B, napišite dobre osobine svoje majke, oca i osoba koje su na vas utjecale kad ste bili dijete. Dobre osobine svih tih ljudi svrstajte zajedno. (Ne morate pisati za svaku osobu posebno.) Popišite te osobine onako kako ih se sjećate iz djetinjstva. Nemojte opisivati roditelje kakvi su danas. Opišite ih jednostavnim pridjevima ili izrazima, npr. ljubazan, topao, inteligentan, religiozan, strpljiv, kreativan, uvijek prisutan, poletan, pouzdan itd.

3. Na donjoj polovici, pokraj slova A, ispišite negativne osobine tih za vas iznimno važnih ljudi.

Taj popis pozitivnih i negativnih osobina vaša je mentalna slika.

4. Zaokružite pozitivne i negativne osobine, za koje smatrate da su na vas najviše utjecale.

5. U prazan prostor ispod kruga napisite veliko slovo C i dovršite ovu rečenicu: “Ono što sam kao dijete najviše želio/željela, dobiti a nisam dobio, bilo je...”

6. Sada napišite veliko slovo D i dovršite ovu rečenicu: “Kao dijete imao/imala sam često ove negativne osjećaje

7. U malo grupi pročitajte odgovore i porazgovarajte o njima. Da li vas je nešto iznenadilo? Da li ste nešto očekivali?

Kako i što ste naučili o intimnosti kao dijete

DOB	OPIS DOŽIVLJAJA	VAŠE MISLI I DOJMOVI PORUKA:	VAŠI OSJEĆAJI	POZITIVNO NASUPROT NEGATIVNOM

Bruno Šimleša

S autorom u 2011. vrlo popularnih knjiga i predavanja na temu ljubavi prema sebi i drugima razgovarali smo kako se našao u tome svemu, što ga motivira za rad, od kada ga zanima duhovnost i pomoć – sebi i drugima, te kako komentira činjenicu da je njegova knjiga Ljubavologija, koja se bavi našim odnosima prema drugima i dalje puno prodavanija/ posuđivanija od Škole života koja se bavi našim odnosom prema samima sebi. Da li smo toliko preopterećeni partnerskim ljubavnim vezama i nastojanjem da ih imamo, da opstanu, da ne vidimo važnost najvažnijeg odnosa u našim životima – sa samima sobom. Predstavili smo ga čitanjem “bilješke o piscu” koju je napisao sam za svoje službene stranice, uz što prenosimo pismo koje je Bruno posvetio svojoj kćeri. Ovdje prenosimo pismo s uvodom napisanim za kolumnu koju je autor pisao za jedne od vodećih hrvatskih dnevnih novina.

Riječ-dvije o gostu (iz “Ljubavologije”)

Svi koji su čitali *Školu života* znaju da ne volim klasičnu bilješku o piscu. Obično su takve bilješke suhoparne i dosadne, a u vremenu kad su sve informacije o nekome dostupne putem nekoliko klikova, mislim da ih je prezgizilo vrijeme. Zato je bolje da vam se predstavim na svoj način.

Ja sam sretan čovjek koji uživa u otkrivanju odgovora na ključna životna pitanja. Sretan sam zato što volim sebe kakav jesam. Sretan sam zato što iznimno uživam u onome što već imam u sebi i oko sebe. To mi olakšava trud oko nadvladavanja mana i razvijanja onoga što još nemam u sebi i oko sebe. A to dvoje zajedno mi daje mudrost da prihvatim sve ono što ne mogu i ne trebam promijeniti. Znam da to zvuči jednostavno, iako vjerujte mi, nije bilo nimalo jednostavno postići to, ali sada je zadivljujuće jednostavno živjeti na taj način. Kad si sam prestaneš stvarati probleme, u složenosti života postaje zadivljujuće jednostavno uživati.

***

Dragi moji, započinjao sam tekstove o nekoliko različitih tema, ali jednostavno nije išlo. Jedna mi se mala konstantno mota po glavi i srcu. I koliko sam se god trudio posvetiti drugim stvarima, ta mala me uvijek iznova osvoji svojom ljepotom, šarmom i neponovljivošću. Ne brinite se, ja sam vam dosadno i prezadovoljno monogaman i ne planiram varati svoju suprugu. Mala koja mi ne da mira je moja kćerka koja nam se pridružila prije nekoliko mjeseci.

I odmah da odgovorim na ona uobičajena razmišljanja: ne, nisam postao ozbiljniji i odgovorniji, nije mi život konačno dobio smisao, nisam dobio novu osobu radi koje se radosnije budim ujutro... Čini mi se da sam i prije znao naći mjeru između ozbiljnosti i odgovornosti s jedne strane te zaigranosti i opuštenosti s druge, jer moj život zaslužuje savršenu mjeru; smisao živim jednako intenzivno kao i prije, a i dalje se budim prvenstveno radi sebe i slavlja života. Ne, ona mi nije poklonila novu dimenziju života, ali moja uloga roditelja je sigurno obogatila moj život. I zato vam želim pisati o tome kako ja zamišljam tu ulogu, a probat ću je izraziti kroz pismo svojoj kćeri.

Ljepotice moja,

dobrodošla u našu malu, skladnu obitelj. Bila si jako željena, a mi doista spremni da te dočekamo. Mora se priznati, izvrsno smo se odabrali! Tvoj živopisan karakter i beskompromisnost me oduševljavaju iz dana u dan! A taj divan, iskričav pogled... ma... predivna si! Čak i u situacijama neutješnog plakanja, čak i tada mi se sviđa tvoj karakter. Već sada pokazuješ iznimnu snagu i ljepotu, a čistoćom doista oduševljavaš.

Očekuje te velika avantura, anđelu moj, a mi ćemo se potruditi da te maksimalno pripremimo za nju. Neću te štiti od života, nego ću te pripremiti da ga živiš punim plućima. I ne brini se, znam kako učiš - sve ću ti pokazivati vlastitim primjerom. Pokazat ću ti kako da voliš sebe. Pokazat ću ti kako da uživaš! Pokazat ću ti kako da se diviš svemu izvrsnome. Pokazat ću ti kako da stojiš iza sebe. Pokazat ću ti kako da cijeniš prijateljstvo. Pokazat ću ti kako da zahvalnošću okrepljuješ srce. Pokazat ću ti kako možeš otići do kraja svijeta i nazad jednim jedinim doživljajem. Pokazat ću ti kako razlikovati bitno od usputnog. Pokazat ću ti koji su ciljevi vrijedni ostvarivanja i kako da ih ostvariš. Sve to, dušo moja, pokazat ću ti primjerom jer znam da ćeš jedino tako naučiti. I ne brini se, tata to neće zaboraviti jer neću dopustiti da me život preokupira i prezaposli. Tata će i u budućnosti biti svjestan da on vlada životom, a ne obrnuto.

Pokazat ću ti kako se život igra i kako se ti možeš igrati kroz život, ali ne sa životom. Otkrit ću ti pravila života i kako da ih poštuješ te tako stvoriš život kakav želiš. Pokazat ću ti kako možeš naručivati iskustva koja želiš i kako možeš profitirati i od onih iskustava koje nisi željela. Pokazat ću ti kako da cijeniš prekrasan poklon života koji si odlučila otvoriti!

Dokazat ću ti da je opravdano sebe staviti na prvo mjesto u vlastitu životu, a sve ostale na bilo koje mjesto samo ako to zasluže svojim pristupom prema sebi i tebi. Biti dio tvog života je privilegija koju ti nekome daruješ i ne smije se uzimati zdravo za gotovo jer ti, anđelu, zaslužuješ najbolje!

S mamom ću se i dalje truditi pokazati ti primjer iskrenog i ljubavnog odnosa. Dokazali smo i nastaviti ćemo dokazivati da je ljubav moguća, da nema rok trajanja i da je nadohvat srca ljudi koji vole i poštuju ljubavnost. A jedi-

no se ljubavi, anđelu moj, isplati posvetiti život. Ljubavi prema sebi, ljubavi prema drugim ljubavnim bićima, ljubavi prema istini...

Poticat ću te da izabireš ono što će te istinski ispunjavati, a ne samo zadovoljavati formu. I brini se da zadovoljiš svoje potrebe. Ako mama ili ja, tvoj partner ili partnerica nećemo biti zadovoljni s tim, to je naša stvar. Mi smo dovoljno duhovno zreli da se brinemo za nas, a ti se samo trebaš brinuti za sebe i oni koji te iskreno vole podržavat će te u tome čak i kad se suprotstavljajući njihovoj volji. Iskreno, vjerujem da ću nekako očinski navijati za tebe kad ćeš se suprotstavljati meni jer znam da ćeš tako graditi svoj glas!

Da imaš i pisani dokaz sljedećeg stava - bit ću sretniji ako budeš radosna automehaničarka, nego nesretna liječnica. Znam da su putovi do sreće maštoviti. Ja ću ti omogućiti neke alate, no ti moraš prokrciti taj put do sreće. Ono što radiš nije ono što jesi, ali bitno utječe na tvoju svakodnevicu i zato ću ti objasniti koliko je bitno da radiš nešto što voliš. Uostalom, vidiš i mene koliko se strastveno posvećujem svojim poslovima...

Da, dušo moja, mogu navesti još tisuće stvari koje ćemo zajedno proživjeti, ali najbitnije je da ću ti pokazati kako istinski voljeti - sebe, ljubav, druge ljude, prirodu, slobodu... Svjestan sam da je to najdivnije što ikome mogu darovati, pa tako i tebi! Ne brini se, neću te zaboraviti. Svjestan sam da je to neusporedivo bitnije od svih toplih obroka, čistog rublja, vožnje na razne aktivnosti... Po ljubav si došla i njome ćemo te obasuti.

Naravno, svjestan sam da ćeš ti s mojim poklonima učiniti što god želiš i ja to prihvaćam. Svjestan sam da je tvoj život tvoj i da imaš pravo učiniti što god želiš, no ja ću te svejedno opremiti alatima za uživanje i nadati se da ćeš biti sretna!

I još nešto, anđelu moj, hvala ti što mi pokazala novo lice ljubavi. Nikada prije nisam osjećao ovaj oblik i ovu boju ljubavi koju sad osjećam prema tebi. Hvala ti! Doista si me nadahnula i obogatila!

TVOJ LUCKASTI TATA

Gostovanje Dr. Sc. Ivana Radačić: Feminističke pravne teorije

Feministička pravna teorija – termin koji obuhvaća razne pristupe pravu koje propituju odnos roda i prava, počela se razvijati u Sjedinjenim Američkim Državama već 1960-tih godina, kao dio kritičke tradicije pravne znanosti koja se vezuje uz realističke i kritičke pravne studije, kao i uz aktivističku pravnu tradiciju utemeljenu u pokretima za građanska prava Crnaca. Razvoj feminističke pravne teorije započinje s «drugim valom» feminizma, kojeg karakterizira propitivanje znanstvenih disciplina i epistemologije, dok se “prvi val” feminizma vezuje uz ženski pokret 19. stoljeća, kojeg označavaju borbe za pravo glasa.

U američkoj pravnoj znanosti feminizam se u pravu razvijao u tri etape, a slično se razvijao i u ostalim anglosaksonskim pravnim sustavima. U kon-

tinentalnoj Europi pak, s iznimkom Francuske¹ i skandinavskih zemalja,² feminističke kritike prava ne mogu se lako klasificirati, odnosno ne karakterizira ih sustavni teorijski razvoj, a u mnogim zemljama istočne i srednje Europe feminističke kritike prave tek su u povoju.³

Prvu etapu, tzv. “fazu istosti”, karakterizira kritika liberalnog pravnog sustava, bez zahtjeva za njegovim radikalnim mijenjanjem.⁴ U Sjedinjenim Američkim Državama glavna strategija feministkinja u toj fazi bila je borba za formalnu ravnopravnost kroz sudovanje. Znanstveni feministički projekt u toj fazi bio je uključiti iskustva žena u pravne analize, dok se struktura i metodologija liberalnog prava nije propitivala.

Druga faza, tzv. “faza različitosti”, počela je 1970-tih kada se uvidjelo da dodavanje žena u liberalni sustav bez njegove transformacije ne donosi radikalne promjene, te da formalna ravnopravnost neće osigurati ženama stvarnu ravnopravnost. U tom periodu nastao je kulturalni feminizam, čiji

-
- 1 U FRANCUSKOJ SE OD 1970-TIH DO 1990-TIH JAVLJA SPECIFIČNA FORMA FEMINIZMA KOJEG KARAKTERIZIRA FILOZOFSKI I LITERARNI PRISTUP. NAJPOZNATIJE FEMINISTKINJE OVE ŠKOLE SU JULIA KRISTEVA, HÉLÈNE CIXOUS I LUCE IRIGARAY. DOK NI JEDNA OD NJIH NIJE PRAVNICA, NJIHOVA ANALIZA JEZIKA I SEKSUALNE RAZLIKE IMALE JE UTJECAJA I NA RAZVOJ FEMINISTIČKE PRAVNE ZNANOSTI. VIDI POSEBNO L. IRIGARAY, THINKING THE DIFFERENCE: FOR A PEACEFUL REVOLUTION (THE ATHLONE PRESS, LONDON 1995) (PRIJEVOD: KARIN MONTIN).
  - 2 U NORVEŠKOJ SE JAVLJA TZV. “OSLO ŠKOLA” PREDVOĐENA TOVE STANG DAHL. TAMOŠNJE FEMINISTKINJE USPOSTAVLJAJU KATEDRU ZA ŽENSKO PRAVO I REORGANIZIRAJU PREDMETE NA NAČIN DA SE U SREDIŠTE ANALIZE STAVLJAJU ŽIVOTI ŽENA. VIDI S. DAHL, WOMEN’S LAW: AN INTRODUCTION TO FEMINIST JURISPRUDENCE (UNIVERSITETSFORLAGET, OSLO 1987). KASNIJE SE TAKVE KATEDRE UVODE I NA DRUGA SVEUČILIŠTA U SKANDINAVSKIM ZEMLJAMA.
  - 3 IPAK, FEMINISTIČKA PRAVNA TEORIJA, ILI PREDMETI O ŽENAMA I PRAVU DANAS SU DIO KURIKULUMA PRAVNIH FAKULTETA U ZAPADNOJ EUROPI.
  - 4 KLASIFIKACIJU I NAZIV POJEDINIH RAZVOJNIH ETAPA PREUZELA SAM OD M. CHALLAMAS, INTRODUCTION TO FEMINIST LEGAL THEORY (ASPEN LAW AND BUSINESS, NEW YORK 1999).

je cilj bio transformirati liberalne pravne vrijednosti na način da se u pravo uključi tzv. "etika brige", koja zagovara kontekstualni pristup prosuđivanju i vrednovanje međuljudskih odnosa i brige za druge, a koju su teoretičarke ovog pravca povezivale sa ženama. Za razliku od ranih liberalnih feministkinja, ove feministkinje odbacuju strategiju jednakog postupanja te se zalažu za inkorporiranje rodne razlike u pravo.

U periodu «različitosti» javio se i radikalni feminizam kao kritika liberalnog i kulturalnog pristupa i njihove debate o istosti/različitosti. Radikalni feminizam postavio je pitanje ravnopravnosti spolova kao pitanje moći: muške dominacije i ženske subordinacije. Glavna postavka ovog feminizma je da se muška nadmoć postiže prisvajanjem ženske seksualnosti, te da pravo podržava taj sustav kroz prihvaćanje "muškog standarda" prikrivenog kao objektivnost.

Treća faza, tzv. "faza raznolikosti", javila se 1990-tih kao kritika esencijalnosti prijašnjih feminističkih teorija, potaknuta razvojem postkolonijalne teorije, kritičkih teorija rase, *queer* teorije i postmodernizma. Ovu fazu karakterizira fokus na razlike među ženama, te postmoderni teorijski pristup. U ovom periodu razvio se feminizam obojenih, postkolonijalni i lezbi-

jski feminizam - pravci koji propituju višestruke sustave diskriminacije, te postmoderni feminizam koji propituje subjekt “žena” i teorije utemeljene na “ženskom iskustvu”.

Javlja se shvaćanje da je feministička pravna teorija sada u četvrtoj fazi, tzv. “fazi postfeminizma”. To je shvaćanje jednim dijelom uvjetovano gubitkom vjere u mogućnost feminizma da se bori za interese žena a da ne isključuje interese nekih žena, potaknuto kritikama iz prijašnje faze. No razlog tome je i shvaćanje da je feminizam dostigao svoj cilj transformacije prava i postizanja ravnopravnosti žena. Mnoge mlade žene zapadne Europe odbacuju feminizam baš iz zadnje spomenutog razloga.⁵

Postavlja se pitanje u kojoj je fazi (pravni) feminizam u Hrvatskoj? Dok se feministički aktivizam javlja u organiziranom obliku već u vrijeme Jugoslavije, i širi nakon rata, sustavno razmatranje pitanja odnosa roda i prava u Hrvatskoj još nije ni počelo, kao ni u mnogim drugim zemljama istočne i srednje Europe. Feminističke teorije ne predaju se niti na jednom od pravnih fakulteta u Hrvatskoj, a ne postoje niti predmeti kao što su ljudska prava žena, žene i pravo, žene i kazneni sustav, ili slično. Pored toga, malo je predavačica/ča koji pokazuju interes za ovo područje, ne postoje udžbenici o feminizmu u pravu, a malo je i znanstvenih radova s feminističkom perspektivom.⁶

S obzirom na opću nezainteresiranost pravne akademije za feminizam, možda bismo trebali postaviti pitanje zašto je feminizam bitan za pravo,

---

5 WOMEN RESOURCE CENTRE, WHY WOMEN (FILM) (LONDON 2007).

6 IPAK, NA PRAVNOM FAKULTETU U RIJECI PROF. DR. VELINKA GROZDANIĆ BAVI SE “ŽENSKOM TEMATIKOM”, POSEBICE U KAZNENOM PRAVU, DOK SE NA PRAVNOM FAKULTETU U ZAGREBU RODNOM RAVNOPRAVNOSTI (POSEBICE U OKVIRU PRAVA EUROPSKE UNIJE) BAVE PROF. DR. SINIŠA RODIN, DR. SNJEŽANA VASILJEVIĆ I MR. GORAN SELANEC, A I PROF. DR. KSENIJA TURKOVIĆ POKAZUJE ZANIMANJE ZA “ŽENSKA PITANJA” U KAZNENOM PRAVU.

odnosno zašto je feminizmu bitno pravo? Pravo treba feminizmu jer je moćan instrument koji utječe na položaj žena u društvu. O pravnoj regulativi uvelike ovisi hoćemo li imati pravo donositi odluke koje nas se tiču, kao npr. odluke o pobačaju, hoćemo li dobivati otkaze kad smo trudne, te hoćemo li biti sigurne od nasilja na cesti i u kući. Osim toga, kako kaže Carol Smart u: «pravo je mjesto političke borbe oko (značenja) spolne razlike».⁷

No, treba li pravu feminizam? U Hrvatskoj se u posljednjih 15-tak godina, u procesu pristupa Europskoj uniji, a u kontekstu sve većeg prihvaćanja diskursa ljudskih prava (žena), donijelo niz pravnih reformi, mnoge od kojih su bile usmjerene poboljšanju položaja žena, bez paralelnog pomaka na razini teoretiziranja u pravu. Znači li to da se pravo može koristiti za poboljšanje položaja žena i bez teorijskog promišljanja u odnosu roda i prava i empirijskih studija o položaju žena, pogotovo sada kada postoje brojni instrumenti unutar Europske Unije i međunarodnog prava, te niz europskih zakona o pitanjima ravnopravnosti žena i njihovih ljudskih prava? Dovoljno je pogledati Zakon o obiteljskom nasilju čije su odredbe proturječne i ne osiguravaju pravovremenu zaštitu žrtava, ili Zakon o ravnopravnosti spolova, koji sadrži nedopuštenu afirmativnu mjeru za muškarce, da zaključimo kako bez teorijskog promišljanja i empirijskih analiza ne možemo znati kako oživotvoriti apstraktne odredbe instrumenta EU ili međunarodnog prava, ili koje odredbe kojeg stranog zakona preuzeti.⁸

---

7 C. SMART, FEMINISM AND THE POWER OF LAW (ROUTLEDGE, LONDON 1989), STR. 50.
8 ZAKON O ZAŠTITI OD NASILJA U OBITELJI (NN 116/2003) S JEDNE STRANE PROPISUJE DA SE ZAHTJEV ZA IZRICANJE ZAŠTITNIH MJERA MOŽE POSTAVITI I PRIJE POKRETANJA PREKRŠAJNOG POSTUPKA, TE SUDOVIMA DAJE 48 SATI DA NA NJIH ODGOVORE, A DRUGE STRANE DEFINIRA ZAŠTITNE MJERE KAO SANKCIJE KOJE SE MOGU IZREĆI SAMO KAD SE DONESE OSUĐUJUĆA PRESUDA. ZAKON O RAVNOPRAVNOSTI SPOLOVA (NN 82/2008), UNATOČ PROTIVLJENJIMA NEKIH OD ČLANICA RADNE SKUPINE KOJA JE RADILA NA NJEMU, UKLJUČUJUĆI MENE, SADRŽI ODREDBU KOJA, PRI IZBORU ZAMJENIKA/CE PRAVOBRANITELJICE/A, DAJE AUTOMATSKU PREDNOST OSOBI SUPROTNOG SPOLA OD PRAVOBRANITELJA/ICE BEZ OBZIRA NA NJEGOVE/NE KVALIFIKACIJE, ŠTO ĆE U PRAKSI PREDSTAVLJATI NEDOPUŠTENU AFIRMATIVNU MJERU ZA MUŠKARCA. ZA KRITIKE TIH ZAKONA, VIDI I. RADAČIĆ, "PRAVNE PROMJENE VEZANE UZ STATUS ŽENA U HRVATSKOJ I NJIHOVA IMPLEMENTACIJA", (2005) 28 KRUH I RUŽE 5.

AUTORICA STRIPA JE AUSTRALSKA STRIP CRTAČICA JUDY HORACEK, OVDJE OBJAVLJEN ZAHVALJUJUĆI DOPUŠTENJU CESI (CENTAR ZA EDUKACIJU I ISTRAŽIVANJE), KOJIMA SE OVIM PUTEM ZAHVALJUJEMO.

Teorija nam treba kako bismo znali odgovoriti na ovo pitanja. No ta teorija mora biti utemeljena na iskustvima (raznih) žena. Upravo je takav odnos između teorije i prakse karakteristika feminizma, o čemu u jednom od tekstova (dijelovi kojeg su prevedeni u ovom udžbeniku) piše C. Smart.⁹ U Hrvatskoj taj feministički *praxis* tek mora zaživjeti na pravnom području.

---

9 SUPRA 6.

Zamolile smo jedne druge da za predavanje dr. Radačić pripremimo životopise žena kojima se divimo, ili koje su na nas posebno utjecale. Neke od tih biografija prilažemo, uz napomenu da su dostupni na web-stranicama dadalos.org (International UNESCO Education Server for Democracy, Peace and Human Rights Education) za Zetkin; Wikipedia za Goldman i Luxemburg, koje nam je s engleskog prevela volonterka Ana Goja, kojom se ovom prilikom zahvaljujemo. Tekst o Arendt preuzet sa portala filozofija.org.

**Clara
Zetkin**

(1857 - 1933.)

Rodena ja kao Clara Eißner u malom selu Wiederau (Sachsen). Kao kćerka seoskog učitelja i majke domaćice još kao mala djevojčica konfrontirala se sa problemima tadašnjih bijednih uslova života radnika. Zahvaljujući vezama njene majke, Clara je bila jedna od prvih žena u Njemačkoj kojoj je bilo dozvoljeno da se obrazuje za učiteljicu. Nastavu je pohađala u Leipzigu u klasi gospođe Auguste Schmidt, osvjedočenog borca za prava žena, i završila odličnim uspjehom.

U Leipzig-u se upoznala i sa krugom ruskih studenata, gdje je srela i svog budućeg životnog saputnika Osipp-a Zetkin-a. U ovom krugu diskutiralo se o novim socijalističkim idejama. Čitali su se socijaldemokratski članci i posjećivali kongresi. Clara se priključila ideji socijalističke partije (SAP) Njemačke.

1878. godina bila je godina socijalističkih zakona u Njemačkoj. Od strane carskog Kancelara SAP je zabranjena zakonom: "Protiv nastojanja socijaldemokratije koja mogu biti štetna po društvo." Istovremeno je zabranjena socijaldemokratska štampa, socijaldemokratske organizacije i sindikati koje je obrazovala ova partija.

Clara je preuzimala najrazličitija namještenja kao kućna učiteljica, međutim zbog svog beskompromisnog stava veoma brzo je zapadala u konflikt i davala otkaze. Ossip Zetkin je uhapšen nakon policijske racije na jednom tajnom Kongresu socijaldemokrata i protjeran iz zemlje.

1883. godine Clara se preselila u Pariz kako bi opet bila sa Ossip-om. Ona je uzela njegovo prezime, ali se nikada nije udala za njega kako ne bi izgubila njemačko državljanstvo. U Parizu su na svijet došli i njihovo dvoje djece Maxim i Kostja. Porodica je živjela na rubu egzistencijskog minimuma, a preživjeli su samo zahvaljujući solidarnosti prije svega ruskih prijatelja, koji su također bili angažirani u socijalističkom pokretu. U godinama njegovog boravka u Parizu Clara je izučila za posao novinarka i prevoditeljice. Upoznala se sa vođama međunarodnog pokreta radnika, proširila svoje horizonte i prilagodila se principima marksizma. Kada se Osipp teško razbolio, bilo je to za Claru najteže doba: pored brige za djecu i egzistencijalno

održanje porodice Clara je negovala svog gotovo nepokretnog supruga, koji je umro 1889. godine.

Na II Internacionali održanoj u Parizu 1889. godine, u čijoj je organizaciji pomagala i Clara, održala je referat o pravima žena koji je doprinjeo tome da se žene još više angažiraju u socijaldemokratskom pokretu. Knjiga "Pitanje prava žena i radica današnjice" koja se pojavila iste godine postavila je osnove za socijalističku teoriju emancipacije žene. Ona je u toj knjizi zastupala tezu da su socijalizam i feminizam veoma usko povezani. Zetkinova je veoma oštro branila pravo žene na rad, čak i pred nekim svojim kolegama koji su smatrali da se rad žena mora ukinuti, jer umanjuje plaće muškarcima. Dosadašnje teorije socialista o pravima žena Zetkinova je proširila i zahtjevom da se žene moraju osloboditi nadmoći muškaraca.

"Oni koji su se svojom čašću pred licem čovječanstva obavezali na oslobođenje, ne smiju dopustiti da cijela jedna polovina ljudskog roda zbog ekonomske i socijalne zavisti bude osuđena na ropstvo. Onaj ko želi dopustiti tlačenje radnika od strane kapitalista, dopustiće i tlačenje žene od muškarca; a ona će ostati potlačena sve dok ekonomski ne bude nezavisna. Jedan od nezaobilaznih uslova za ovo oslobođenje i nezavisnost je rad. Ukoiko je cilj da žena postane slobodno ljudsko biće, onda ženama ne treba oduzimati rad, niti skraćivati njihovo radno vrijeme, a ni ograničavati oblasti u kojima žene mogu raditi, osim u nekim sasvim rijetkim slučajevima."

1890. godine ukinuti su zakoni o zabrani socijalista. Zetkinova se vratila natrag u Njemačku. 1892. godine u Njemačkoj je dobila ponudu na mjesto urednika socijaldemokratskog časopisa "Jednakost", koji je vodila sljedećih 25 godina. Istovremeno je počela uređivati i dodatak za žene u časopisu "Leipziške narodne novine". Time je ona bila društveni centar i megafon rastućeg proleterskog pokreta žena. Ona se zalagala za politiziranje radnica u smislu socijalizma.

Clara Zetkin borila se za ekonomsku neovisnost radnica i svih žena uopće. S tim u vezi bilo je i pravo na jednake plaće za isti posao, pravo na organiziranje u sindikate i interesne saveze, kao i pravo na ustanove za brigu o djeci. Istovremeno ženama je trebalo biti dodjeljeno jednako političko pravo

kao muškarcima. Kasnije se sa jednakom žustrinom zalagala za osvajanje prava glasa, tako da je ovaj zahtjev preuzet u program socijaldemokratske pratije. Internacionalni dan žena koji je po prvi put uveden 1911. godine povezuje se sa Zetkinovom.

Istovremeno, Zetkinova se zalagala za poboljšanje uloge i položaja žena u porodici. Do tada je *“život žene stajao pod znakom potiskivanja od strane porodice”*. S tim u vezi brak dvaju osoba trebalo bi postaviti na temelje međusobnog dopunjavanja i potpomaganja. Oba roditelja bila su odgovorna za odgoj djece, a odgoj sam trebao bi biti oslobođen od stereotipa uloga spolova.

“Kako muškarac i žena pripadaju jedno s drugim pri stvaranju djeteta, tako i pripadaju jedno s drugim pri odgoju djeteta, jer odgoj je drugo stvaranje djeteta i u mnogo slučajeva i važniji dio stvaranja djeteta, a kasnije čovjeka. [...] S tim u vezi, htjela bih sasvim jasno naglasiti dužnost roditelja, da svoje djevojčice i dječake ne odgajaju sa predrasudama, koje kažu da postoje poslovi koji su nedostojni muškarca, ali odgovaraju ženama. Djevojčice i dječaci treba da obavljaju sve poslove koje za njih donosi domaćinstvo sa jednakom spretnošću i zadovoljstvom.”

Zetkinova je odobravalala razvod braka, “slobodnu ljubav” i prekid trudnoće, kao privatne i osobne odluke, te se zalagala protiv dvostrukog morala. Ona sama 1900. godine udala se za 18 godina mlađeg pjesnika i slikara Friedrich Zundela i živjela je zajedno sa njim i svoja dva sina u Stuttgart-u.

Kada je vođstvo socijaldemokratske partije odobrilo rat, Zetkinova se javno izjasnila protiv toga i od samog početka se zalagala za reformistički kurs. Kada je napravila letke sa pozivom na Konferenciju žena i zaustavljanje rata, uhapsili su je zbog veleizdaje zemlje. Ipak, zbog mnogobrojnih protesta puštena je iz pritvora.

Unutarnjo-partijske rasprave o pravcu njemačkih socijaldemokrata, koje su započele pitanjem o ratu, završile su rascijepljenjem: grupa “radikalnih ljevičara” koja se okupila oko Karla Liebknechta i Rose Luxemburg osnovala je 1917. godine tzv. “Nezavisni socijaldemokratsku partiju (USPD)”, koja je kasnije postala KPD – Komunistička partija Njemačke. Ovoj grupi

pripadala je i Clara Zetkin, koja je bila bliska prijateljica Rose Luxemburg. Redakcija časopisa “Jednakost” joj je nakon pristupanja ovoj grupi oduzeta. U KPD-u je Zetkinova od 1919. do 1924. godine bila članica Centralnog komiteta, gdje je zastupala umjereno krilo stranke. Istovremeno ona je počela sa obrazovanjem KPD-ovog pokreta žena. Opet je uređivala ženski časopis koji je bio blizak stranici (“Komunistkinja”). 1921. godine na Drugoj međunarodnoj konferenciji žena izabrana je za voditeljicu zapadnoevropskog međunarodnog sekretarijata Komiterne žena u Berlinu.

1920.-1933. bila je poslanica njemačkog KPD-a u njemačkoj Skupštini. U jednom od svojih govora još 1932. godine ona je upozoravala na opasnost od fašizma: i zahtjevala sjedinjenje svih demokratskih snaga: *“Zahtjev ovog časa je zajednički i jedinstven front svih radnika kako bi se pobijedio fašizam, kako bi na taj način zarobljeni i iskorišteni dobili moć i snagu njihovih organizacija, i pravo na psihički život. Pred ovom obavezujućom historijskom potrebom moraju ustuknuti sva politički, sindikalno, religiozno razdvojena stanovišta. Svi koji su ugroženi, svi koji pate, svi koji traže svoje oslobođenje pripadaju u jedinstveni front za brobu protiv fašizma i njegovih pristalica u vladi!”*

Njeno stalno mjesto boravka od 1924. bila je Moskva. Tamo je vodila sekretarijat žena III Internacionale. Kao protivnica Staljina trpjela je političku izolaciju, iako je bila predmet općeg divljenja. I u poodmaklo doba, skrhana od bolesti do same smrti 1933. godine ostala je aktivna u politici. Sahrana je u Kremlmauer-u.

***Emma
Goldman***

Emma Goldman (Kaunas, 27. lipnja 1869. - Toronto, 14. svibnja 1940.) bila je anarhistkinja poznata po svom političkom aktivizmu, pisanju i govorima. Odigrala je vitalnu ulogu u razvoju anarhističke političke filozofije u Sjevernoj Americi i Europi u prvoj polovici 20. stoljeća.

Rođena u Kovnu u carskoj Rusiji (današnji Kaunas, Litva), Goldman je 1885. emigrirala u SAD i živjela u New Yorku gdje se pridružila rastućem anarhističkom pokretu. Privučena anarhizmu nakon afere Haymarket, Goldman je postala spisateljica i čuvena predavačica anarhističke filozofije, ženskih prava i socijalnih pitanja privlačeći gomile od tisuće ljudi. Zajedno sa anarhističkim piscem Alexanderom Berkmanom, ljubavnikom i dugogodišnjim prijateljem, planirala je atentat na industrijalista i financijera Henryja Claya Fricka kao čin propagande djela. Iako je Frick preživio pokušaj atentata, Berkman je bio osuđen na 22 godine zatvora. Goldman je bila uhićivana više puta tokom godina koje su slijedile zbog “poticanja na pobunu” i ilegalnu distribuciju informacija o kontroli rađanja. Goldman je 1906. osnovala anarhistički časopis *Mother Earth*[Majka Zemlja].

Goldman i Berkman su 1917. godine bili osuđeni na dvije godine zatvora zbog urote “poticanja osoba da se ne prijave” za tek ustanovljeno izvlačenje (u obaveznoj vojnoj službi⁹). Nakon puštanja iz zatvora bili su uhićeni – zajedno sa stotinama drugih – i deportirani u Rusiju. Isprva podržavajući Boljševičku revoluciju u Rusiji, Goldman je ubrzo izrazila svoje protivljenje Sovjetskoj upotrebi sile i represiji nezavisnih glasova. Godine 1923. napisala je knjigu svojih iskustava *My Disillusionment in Russia*. Tijekom svog života u Engleskoj, Kanadi i Francuskoj, napisala je autobiografiju pod nazivom *Living my Life*. Nakon izbijanja Španjolskog građanskog rata otputovala je u Španjolsku kako bi tamo podržala anarhističku revoluciju. Umrla je u Torontu 14. 5. 1940. u 70-oj godini života.

Tijekom života, Goldman je bila slavljena kao slobodoumna “žena buntovnica” od strane njenih obožavatelja i ismijavana od strane kritičara kao zagovornica politički motiviranog ubojstva i nasilne revolucije. Njeno pisanje i predavanja obuhvaćala su širok spektar pitanja uključujući zatvore, ateizam, slobodu govora, militarizam, kapitalizam, brak, slobodnu ljubav i homoseksualnost. Iako se distancirala od prvog vala feminizma i njegovog nastojanja ostvarivanja prava glasa za žene, razvila je nove načine uključivanja rodne politike u anarhizam. Nakon desetljeća zaborava, Goldmanin status ikone oživio je tijekom 1970-ih godina, kada su feministički i anarhistički teoretičari obnovili popularni interes za njen život.

Obitelj

Ortodokso židovska obitelj Emme Goldman živjela je u Litvanskom gradu Kaunaisu (tada Kovnu, dijelu Ruskog Carstva). Goldmanina majka, Taube Bienowitch, bila je već udana za muškarca s kojim je imala dvije kćeri – Helenu 1860., a Lenu 1862. godine. Kada je njen prvi muž umro od tuberkuloze, Taube je bila razorena. Goldman je kasnije napisala: “Što god ljubavi da je imala, umrla je sa mladim muškarcem za kog je bila udana u dobi od 15 godina.”

Taubin drugi brak bio je dogovoren od strane njene obitelji i, kako Goldman kaže, “promašen od početka”. Njen drugi muž, Abraham Goldman, uložio je Taubino naslijeđe u posao koji je ubrzo propao. Teška vremena koja su uslijedila, zajedno sa emocionalnom udaljenošću između muža i žene, učinila su kućanstvo napetim mjestom za djecu. Kada je Taube zatrudnila, Abraham se očajnički nadao sinu; kćer bi, vjerovao je, bila još jedan znak neuspjeha. Naposlijetku su imali tri sina, ali je njihovo prvo dijete bila Emma.

Emma Goldman rođena je 27. lipnja, 1869. Njen otac koristio je nasilje kako bi kaznio djecu, premlaćujući ih kada nisu bila poslušna. Samo na Emmi, najbuntovnijoj od svih, koristio je bič. Njena majka je oskudno pružala utjehu, samo rijetko pozivajući Abrahama da smanji svoja premlaćivanja. Goldman je kasnije nagađala da je gnjevan temperament njenog oca bio barem djelomično rezultat seksualne frustriranosti.

Odnosi Goldman i njenih polusestara, Helene i Lene, bili su istraživanje suprotnosti. Helena, najstarija, pružala im je utjehu koju nisu dobivale od majke; ispunila je Goldmanino djetinjstvo sa “svom radošću koju je imalo”. Lena je pak bila distancirana i nemilosrdna. Trima sestrama pridružio se brat Luois (koji je umro u dobi od šest godina), Herman (rođen 1872.) i Moishe (rođen 1879).

Rusija

Goldman je isprva na Boljševičku revoluciju gledala u pozitivnom svjetlu. U časopisu *Mother Earth* napisala je da, usprkos ovisnosti o komunističkoj vladi, ona predstavlja “najosnovnija, najdalekosežnija i sveobuhvatna načela ljudske slobode i ekonomskog blagostanja”. Do trenutka kada se približila Europi je, međutim, izrazila strahove u vezi onoga što slijedi. Bila je zabrinuta zbog Ruskog građanskog rata koji je bio u tijeku i mogućnosti da će je se domoći protu-Boljševičke snage. Država, koliko god bila antikapitalistička, također je predstavljala prijetnju. “Nikada u životu nisam mogla raditi unutar ograničenja države” napisala je nećakinji, “Boljševičke ili neke druge.”

Ubrzo je otkrila da su njeni strahovi bili opravdani. Danima nakon što se vratila u Petrograd (Sankt Peterburg), bila je šokirana kada je čula da se službenik stranke referira na slobodu govora kao na “buržujsko praznovjerje”. Putujući sa Berkmanom diljem zemlje, pronalazili su represiju, loše upravljanje i korupciju umjesto jednakosti i osnaživanja radnika o kojima su sanjali. Oni koji su vlast dovodili u pitanje bili su demonizirani kao protu-revolucionari, a radnici su radili u teškim uvjetima. Sastali su se sa Vladimirom Lenjinom koji ih je uvjeravao da je vladino potiskivanje medijskih sloboda opravdano. “Ne može postojati sloboda govora u doba revolucije.” rekao im je. Berkman je bio skloniji oprostiti vladine postupke u ime “povijesne nužnosti”, no naposljetku se pridružio Goldman u protivljenju autoritetu Sovjetske vlasti.

U ožujku 1921. godine, u Petrogradu su izbili štrajkovi kada su radnici izašli na ulice zahtijevajući bolje obroke i veću sindikalnu autonomiju. Goldman i Berkman osjećali su se odgovornima poduprijeti štrajkove izjavljujući:

”Ostati u tišini sada je nemoguće, čak kriminalno.” Nemir se proširio na lučki grad Kronstadt, gdje je bio naređen vojni uzvrat. U borbama koje su uslijedile, otprilike 1000 pobunjenika moreplovaca i vojnika je bilo ubijeno, a još 2000 uhićeno. U svjetlu tih događaja, Goldman i Berkman odlučili su da za njih u toj zemlji više nema budućnosti. “Sve više i više dolazimo do zaključka da ovdje ne možemo više ništa učiniti. A budući da ne možemo još dugo voditi neaktivan život, odlučili smo otići.” napisala je.

U prosincu 1921. napustili su zemlju i otišli u Litvanski glavni grad, Rigu. Američki povjerenik u Rigi poslao je dojavu službenicima u Washington DC-u, koji su počeli tražiti informacije od drugih vlada o aktivnostima tog para. Nakon kratkog putovanja u Stockholm, preselili su se u Berlin na nekoliko godina; u tom periodu Goldman je pristala napisati seriju članaka o vremenu provedenom u Rusiji za novine Josepha Pulitzera *New York World*. Članci su kasnije sakupljeni i objavljeni u obliku knjiga pod naslovima *My Disillusionment in Russia* (1923.) i *My Further Disillusionment in Russia* (1924). Iako je Goldman uzaludno protestirala, ti naslovi su bili dodani od strane izdavača kako bi bili primamljiviji.

Anarhizam

Anarhizam je bio u središtu Goldmaninog pogleda na svijet te je danas smatrana jednom od najvažnijih figura u povijesti anarhizma. Prvotno mu privučena tijekom progona anarhista nakon Haymarket afere 1886. godine, redovito je pisala i govorila u prilog anarhizmu. U naslovnom eseju njene knjige *Anarchism and Other Essays* napisala je:

“Anarhizam se, dakle, stvarno zalaže za oslobođenje ljudskog uma iz ovlasti religije; oslobođenje ljudskog tijela iz ovlasti vlasništva; oslobođenje od okova i ograničenja vlade. Anarhizam se zalaže za društveni poredak temeljen na slobodnom okupljanju pojedinaca u svrhu proizvodnje prvog društvenog bogatstva; poredak koji će svakom ljudskom biću garantirati slobodan pristup zemlji i potpuno uživanje životnih nužnosti, prema pojedinačnim željama, ukusima i naklonostima.”

Goldmanin anarhizam je bio intenzivno osoban. Vjerovala je da je nužno

da anarhistički mislioci žive prema svojim uvjerenjima, demonstrirajući svoju uvjerenost svakom riječju i djelom. “Ne zanima me da li je čovjekova teorija za sutra ispravna” jednom je napisala, “zanima me da li je njegov duh današnjice ispravan.” Anarhizam i slobodno udruživanje su za nju bili logični odgovori na ograničenja vladine kontrole i kapitalizma. “Čini mi se da su ovo novi oblici života” napisala je, “te da će zauzeti mjesto starih, ne propovijedanjem ili glasanjem, već življenjem.”

Istovremeno, vjerovala je da pokret u ime ljudske slobode mora biti napućen oslobođenim ljudima. Dok je jedne večeri plesala među kolegama anarhistima, bila je prekokrena od strane jednog suradnika zbog svog bezbrižnog ponašanja. U autobiografiji Goldman je napisala:

“Rekla sam mu da gleda svoja posla. Bila sam umorna od toga da mi se Svrha stalno baca u lice. Nisam vjerovala da bi Svrha koja je predstavljala prekrasan ideal, anarhizam, oslobođenje i slobodu od konvencija i predrasuda, trebala zahtijevati uskraćivanje života i radosti. Inzistirala sam da naša Svrha ne bi od mene trebala zahtijevati da se ponašam kao časna sestra te da pokret ne bi smio biti pretvoren u samostan. Ako je to značilo to, nisam to htjela. “Želim slobodu, pravo na samoizražavanje, svačije pravo na prekrasne, svijetle stvari.”

Kapitalizam

Goldman je vjerovala da je ekonomski sustav kapitalizma neprijateljski nastrojen prema ljudskoj slobodi. “Jedini zahtjev koji vlasništvo prepoznaje”, napisala je u *Anarchism and Other Essays*, “je svoj vlastiti pohlepni apetit za većim bogatstvom, jer bogatstvo znači moć; moć da se pokori, potlači, eksploatira, moć da se porobi, da se vrši nasilje, da se degradira.” Također je tvrdila da je kapitalizam dehumanizirao radnike “pretvarajući proizvođača u puki djelić stroja sa manje volje i odlučnosti od svog čeličnog i željeznog gospodara.”

U početku protiveći se bilo čemu manjem od potpune revolucije, Goldman je tijekom jednog govora bila izazvana od strane postarijeg radnika. U autobiografiji piše:

“Rekao je da razumije moje nestrpljenje oko malih zahtjeva poput par sati rada manje dnevno ili par dolara više tjedno... Ali što bi ljudi njegovih godina trebali učiniti? Nije bilo izgledno da će doživjeti potpuno zbacivanje kapitalističkog sistema. Da li bi oni također trebali odbaciti mogućnost smanjivanja satnice omrznutog posla za možda dva sata? To je bilo sve čemu su se mogli nadati da će biti ostvareno za svojeg životnog vijeka.”

Goldman je shvatila da bi manja nastojanja za poboljšanjem poput viših plaća ili kraćeg radnog vremena mogla biti dio društvene revolucije.

Feminizam

Iako je bila neprijateljski nastrojena prema ciljevima borbe za pravo glasa žena prvog vala feminizma, Goldman je strastveno zagovarala prava žena te je danas slavljena kao osnivačica anarho-feminizma koji osporava patrijarhat kojem se kao hijerarhiji treba opirati, kao i državnoj moći i klasnoj podjeli. Godine 1897. napisala je: “Zahtijevam nezavisnost žene, njeno pravo da se uzdržava; da živi za sebe; da voli koga god želi ili koliko ih god želi. Zahtijevam slobodu za oba spola, slobodu u ljubavi i slobodu u majčinstvu.”

Po zanimanju medicinska sestra, bila je rani zagovornik za edukaciju žena o kontracepciji. Poput mnogih suvremenih feministkinja, vidjela je pobačaj kao tragičnu posljedicu društvenih uvjeta, a kontrolu rađanja kao pozitivnu alternativu. Goldman je također bila zagovornica slobodne ljubavi i snažan kritičar braka. Rane feministkinje smatrala je ograničenima u svojem spektru te vezanim društvenim silama puritanizma i kapitalizma. Napisala je: “Potrebno nam je nesmetano prerastanje starih tradicija i navika. Pokret za emancipaciju žena je do sada napravio tek prvi korak u tom smjeru.”

Sloboda govora

Kao anarhistkinja, Goldman je predvodila brojne aspekte borbe za ljudska prava, pogotovo pitanje slobode govora. Nadaleko progonjena zbog zagovaranja anarhizma i protivljenja Prvom svjetskom ratu, Goldman je u ranom 20. stoljeću bila aktivna u pokretu za slobodu govora, smatrajući

slobodu izražavanja osnovnom nužnosti za postizanje društvene promjene. Njeno glasno zagovaranje svojih ideala, pod opetovanim uhićenjima, inspiriralo je Rogera Baldwina, jednog od osnivača Američkog sindikata za građanske slobode.

Homoseksualnost

Goldman je također bila otvorena kritičarka predrasuda prema homoseksualnim osobama. Njeno vjerovanje da se bi se društveno oslobođenje trebalo proširiti na gej muškarce i lezbijke je tada bilo gotovo nepoznato, čak i među anarhistima. Kao što je napisao Magnus Hirschfeld, “bila je prva i jedina žena, doista prva i jedina Amerikanka, koja je javno ustala u obranu homoseksualne ljubavi”. U brojnim govorima i pismima branila je pravo gej muškaraca i lezbijki da vole kako žele i osuđivala strah i stigmatu povezanu sa homoseksualnošću. Kako je Goldman napisala u pismu Hirschfeldu: “Smatram da je tragedija da su ljudi drugačijeg seksualnog tipa uhvaćeni u svijetu koji pokazuje tako malo razumijevanja za homoseksualne osobe te je tako surovo ravnodušan na razne gradacije i varijacije roda i njihovu veliku važnost u životu.”

Rosa
Luxemburg

Rosa Luxemburg (*Rosalia Luxemburg*, Poljski: *Róża Luksemburg*; 5. ožujak, 1871., Zamość, Poljska – 15. siječanj, 1919., Berlin, Njemačka) bila je teoretičarka marksizma, filozofkinja, ekonomistkinja i aktivistkinja poljsko-židovskog podrijetla koja je postala naturaliziranom državljankom Njemačke. Sukcesivno je bila član Socijalne demokracije kraljevine Poljske i Litve (SDKPiL), Socijaldemokratske partije Njemačke (SPD), Nezavisne socijaldemokratske partije (USPD) i Komunističke partije Njemačke (KPD).

Godine 1915, nakon što je SPD podržala angažman Njemačke u Prvom svjetskom ratu, zajedno sa Karlom Liebknechtom osnovala je proturatni *Spartakusbund* (*Liga Spartanaca*) koji je kasnije postao Komunistička partija Njemačke (KPD). Tijekom Njemačke revolucije osnovala je *Die Rote Fahne* (*Crvena zastava*), središnji organ spartacističkog pokreta.

Citati

Najpoznatiji citat Rose Luxemburg je:

Sloboda je uvijek sloboda onoga tko misli drugačije (Freiheit ist immer Freiheit der Andersdenkenden), a izveden je iz punog citata:

Sloboda samo za one koji podržavaju vladu, samo za članove partije – koliko god brojni bili – uopće nije sloboda. Sloboda je uvijek sloboda disidenata. Ne zbog fanatizma “pravde”, već zato što sve ono što je poučno i pročišćavajuće u političkoj slobodi ovisi o ovoj esencijalnoj karakteristici, a njeni učinci prestaju djelovati kada “sloboda” postane privilegija.

“Bez općih izbora, bez neograničene slobode tiska i okupljanja, bez slobodne borbe mišljenja, život odumire u svakoj javnoj instituciji, postaje puka sličnost životu u kojem samo birokracija ostaje aktivan element.”

“Za nas nema minimalnog i maksimalnog programa; socijalizam je jedna te ista stvar: ovo je minimum kojeg danas moramo ostvariti.”

“Danas se nalazimo...pred užasnim problemom: ili trijumf imperijalizma i uništenje sve kulture i, kao u starom Rimu, depopulizacija, opustošenje, degeneracija, ogromno groblje; ili pobjeda socijalizma.

“Oni koji se ne kreću, ne primjećuju svoje lance”

Posljednje riječi: vjera u revoluciju

Posljednje poznate riječi Rose Luxemburg, napisane na večer njenog ubojstva, bile su o njenoj vjeri u mase i u ono što je smatrala neizbježnošću revolucije:

“Vodstvo je zakazalo. Ipak, vodstvo može i mora biti nanovo stvoreno od masa i iz masa. Mase su odlučujući element, one su stijena na kojem će biti izgrađena zadnja pobjeda revolucije.

Mase su na visini; one su razvile ovaj “poraz” u jedan od povijesnih poraza koji su ponos i snaga internacionalnog socijalizma. I zbog toga će buduća pobjeda procvasti iz ovog “poraza”.

‘Red vlada u Berlinu! Vi glupi pristaše! Vaš ‘red’ je sagrađen na pijesku. Sutra će se revolucija već ‘podići štropotom’ i objaviti trubljama, na vaš užas: Bila sam, jesam, biti ću!”

Hannah Arendt
– Usudite se
misliti!

Hannah Arendt je rođena 14.10.1906. godine u Hannoveru u liberalnoj židovskoj obitelji. Roditelji, Martha Cohn i Paul Arendt, nazvali su je Johanna po njezinoj baki. No, kako su je uvijek nazivali Hannah ona zauvijek ostavlja to ime. Većinu svojeg djetinjstva provodi u Königsbergu odakle potječe obitelj Arendt. U Königsbergu pohađa osnovnu školu i djevojačku gimnaziju *Luisengymnasium*. Sa šest godina ostaje bez oca. Kako je obitelj Arendt pripadala liberalnom židovstvu vjerski odgoj nije imao veliku ulogu u odgoju male Hanneh. Njezina majka, Martha Cohn, nije se suviše zanimala za vjersku dimenziju, ali je bila svjesna svojeg židovskog porijekla. U ono su doba započele antisemitske pobude. Stoga je Martha Cohn učila Hannah ukoliko je netko u školi uvrijedi zbog njezinog porijekla neka napusti učionicu i dođe kući. S jedne je strane Hannahin duh pokazao intelektualnu zrelost, a s druge strane pokazuje pobunu protiv postojećih stanja stvari. Tako će zbog uvrede njezinog profesora pozvati cijeli razred na bojkot nastave. Zbog toga je suspendirana iz škole. Zahvaljujući majčinih vezama počinje slušati na Sveučilištu u Berlinu kolegije iz latinskog i grčkog jezika.

Nakon dolaska nacionalsocijalističke stranke na vlast 1933. godine i početka antisemitske propagande Hannah postaje svjesna posljedica koje mogu biti uzrokovane dolaskom ovakve ideologije na vlast, te zauzima stav "Kada si napadnut kao Židov, moraš se kao Židov obraniti" (Wenn man als Jude angegriffen wird, muss man sich als Jude verteidigen). Tada počinje pisati s Kurtom Blumenfeldom za egzil o nacističkim idejama i događajima u Njemačkoj. Sama je ogorčena sa činjenicom koliko je intelektualaca postalo pristašama Hitlerove stranke. Zbog pisanja protiv stranke završava u zatvoru na osam dana. Iste godine bježi s mamom u Pariz. Hannah radi u židovskim organizacijama, postaje tajnica barunice Germaine de Rothschild koja je pomagala židovske ustanove i dječje domove, radi u organizaciji "Juden - Aliyah" koja je pripremala mlade Židove na život u Palestini. Čak Hannah 1935. godine odlazi s jednom grupom mladih ljudi u Palestinu. U Francuskoj susreće svoje prijatelje, među njima Jonasa, te upoznaje Waltera Benjamina. Hannah zastupa mišljenje da je mržnja prema Židovima politički problem na koji se treba odgovoriti na politički način. Zato ona podržava cionizam jer se političkim sredstvima bori za interese Židova, dok

se ona protivi stvaranju države Izrael. Hannah sudjeluje 1936. godine u Genfu na Židovskom svjetskom kongresu. Tamo upoznaje mladog marksistu Heinricha Blüchera i ubrzo započinje s njime zajednički život. Nakon što je Njemačka okupirala Francusku Hannah, Heinrich i njezina mama 1941. godine bježe u Ameriku u New York. Dolaskom u New York Hannah počinje učiti engleski jezik, aktivna je u organizaciji za izbjeglice, te počinje raditi u jednoj američkoj obitelji. Ondje susreće Kurta Blumenfelda koji organizira židovsku vojsku unutar američke vojne postrojbe. U New Yorku se zapošljava u *Commission on European Jewish Cultural Research*, gdje je bila zadužena za skupljanje europske židovske kulturne baštine. U slobodno se vrijeme bavi istraživanjem o uzrocima nastanka antisemitizma i imperijalizma. Nakon rata uspostavlja kontakt s Jaspersom koji je obavještava o zabrani rada Heideggera jer je bio član nacionalsocijalističke stranke. U Americi počinje pisati za *Partisan Review* gdje upoznaje Mary Mccarthy s kojom postaje prijateljica. Hannah upoznaje američko intelektualno društvo s europskim filozofima i književnicima.

Politička misao

Hannah nakon odlaska u Ameriku započinje istraživati uzroke antisemitizma, imperijalizma i totalitarnih oblika vladavine. Rezultate istraživanja objavila je pod naslovom *The Origins of Totalitarianism* (1950). Za objekt istraživanja nije uzela samo Hitlerov nacistički režim, nego i Staljinizam kojeg uvrštava u totalitarne oblike vlasti. U ljudskoj su povijesti vidljivi ratovi, zlodjela, istrebljenja i diktatori koji su bili vođeni motivom pohlepe i moći. *Kodtvornica smrti*, misli se na naciste, motiv je nedostajao. Takvo stanje Hannah naziva *ludom logikom* kao prekid s ljudskim razumom. Takvim sustavom, utemeljenom na krajnjoj ludosti, nacisti su htjeli osigurati vladavinu svijetom smatrajući se elitnom rasom. Ljudi su bili materijal u odjelotvorenju takvog cilja. Počinjena su se zlodjela opravdavala višim ciljem dostojnim slave. Nacisti su obuhvatnim sustavom stvorili fiktivni svijet izgrađen na zabludama. Ljudi su u takvom fiktivnom svijetu izolirani pojedinci nesposobni za djelovanje. Uspostava totalitarne vladavine vođena je težnjom za neograničenom moći koja se najčešće pokazuje u imperijal-

izmu. Takav najniži ljudski nagon, kako ga Hannah naziva, je nezasitan. Uz imperijalizam povezan je rasizam. Jedna se skupina ili zajednica smatra elitnom rasom koja jedino ima pravo vladati svijetom, dok se drugima ograničava ili dokida pravo na sudjelovanje u vlasti. Nacizam karakteristike imperijalizma dovodi u ekstremnost. Nacisti su sebe smatrali nad-nacijom koja jedina ima pravo vladati svijetom. Neprijateljima su nazivali narode raseljene po svijetu, bez domovine, a opet trajno međusobno povezane. Stoga su za postavku stavili mržnju prema židovskom narodu koji je doista bio rasprostranjen po cijelom svijetu. Unatoč rasprostranjenosti držali su se zajedno povezani i gajili vjeru za izvršenje posebne misije. Nacisti su židovski narod prikazali kao urotnike protiv čovječanstva. Psihološka je karakteristika ljudi u fiktivnom svijetu totalitarističke vladavine ostavljenost, strah i nepovjerenje. U drugom obliku državnog ustrojstva kao što je republika, osobe nisu izolirani pojedinci nego su povezani s drugim ljudima. Ljudi se totalitarističkoj vlasti mogu suprotstaviti. Čovjeka, kao pojedinca, od rođenja karakterizira djelovanje. U ljudsko je djelovanje upisana volja za slobodnim odnosima. Borba za slobodne odnose moguća je jedino u solidarnosti s drugim ljudima. Stoga je revolucija svojstvena ljudskom razumu. Ono pokretno u revoluciji je moć zajednočkog udruženog djelovanja.

Izraelska tajna služba je 1960. godine u Argentini otela nacističkog zločinca Adolfa Eichmanna. Hannah je odlučila za američke novine *The New Yorker* izvještavati s njegovog suđenja organiziranog u Jeruzalemu. Njezini su izvještaji objavljeni pod naslovom *Eichmann in Jerusalem* 1963. godine koje je izazvalo kontroverze protiv nje. Hannah kaže da Eichmann ne ostavlja dojam čudovišta iako to ne opravdava njegova zlodjela. Prema psihološkom izvještaju Eichmann je normalan čovjek. Upravo u takvoj normalnosti Hannah vidi kontradiktornost. Samim tijekom sudskog procesa je nezadovoljna. Tužilaštvo ponavlja mjere poduzete u istrebljenju židovskog naroda. Ponavljaju se u svrhu prikazivanja monstruoznosti samog Eichmanna. Sam Eichmann izjavljuje da je sve činio iz dužnosti te i Hannah uočava da je bio provoditelj sustava. Ta činjenica ne umanjuje njegovu krivnju. On ostaje zločinac, te zaslužuje smrtnu kaznu. Eichmann je osuđen na smrt 1961. godine, a pogubljen je 1963. Hannah uz ovaj slučaj povezuje pojam *banalnost*

zla. Hannah gleda na zlo kao moć koja čovjekovo mišljenje vodi s pravog puta ili ga ograničava u djelovanju. Savjest, Misao i djelo Hannah Arendt ne mogu se razumjeti bez uvida u tijek njezinog života. Njezin život, kao što smo vidjeli, nije bio prožet samo misaonim promatranjem, koje se od Aristotelovog vremena toliko cijenilo, nego i djelovanjem. Može se reći da je Hannah odjelotvorila Marxovu misao da su filozofi do sada tumačili svijet, a sada je vrijeme da ga promijene. Djelovanje je temeljni pojam njezine filozofije. Djelovanje je vlastitost čovjeka koji djelujući započinje nove svjetske procese. Stoga Hannah svoj sustav misli naziva *Rođenje (Geburtlichkeit)* jer čovjek djelovanjem započinje novi proces. Time se suprotstavlja Martinu Heideggeru, svojem učitelju i ljubavi života, koji gleda čovjeka kao biće koje je od trenutka rođenja predodređeno za smrt te mu ništa drugo ne preostaje nego ustrajavati u svojoj predodređenosti. Čovjek u djelovanju nije sam, nego ga karakterizira biti-s drugim-u-svijetu.

Djelovanje Hannah Arendt ne prestaje ni u razdoblju Drugog svjetskog rata kada je u potpunosti zakazala ljudska moć rasuđivanja. Budući da je uvijek tragala za samom biti stvari ona ne ostaje na površnom gledanju ljudskih čina, nego ide u sam izvor stvari tražeći uzroke antisemitizma i imperijalizma. Antisemitizam i imperijalizam vođeni su najnižim ljudskim nag-onima, pohlepom i moći. Moć je nezasitna, kako kaže Hannah Arendt. Ona stvara fiktivni svijet u kojem se toliko ljudi žrtvovalo. Kako bi se spriječile nove ideologije potrebno je raspolagati rasudnom snagom koja je najviše potrebna u političkom djelovanju. Hannah je svojim analizama totalitarizma i njegovih oblika dala doprinos razvoju političkih teorija o totalitarizmu. Hannah Arendt je 60-ih godina 20. stoljeća objavila knjigu *Men in Dark Times*, na njemačkom jeziku *Menschen in finsternen Zeiten*, u kojem je dala prikaz filozofa (K.Jaspers, M.Heidegger), filozofkinje (Rose Luxemburg), književnika i književnica (Walter Benjamin, Bertolt Brecht, Isak Dinesen) i pape Ivana XXXIII., koji su svojim djelovanjem osvjetlili 20. stoljeće, razdoblje obilježeno ratnim strahotama. Među spomenute intelektualne veličine potrebno je uvrstiti Hannah Arendt koja svojim mislima nije obilježila samo 20. stoljeće nego i nadolazeće generacije.kao čovjekov nutarnji partner, spriječava ga da učini zlo

Umire 4. prosinca 1975. u svom stanu u New Yorku.

*”Bez sumnje
je sposobnost
djelovanja
najopasnija od
svih ljudskih
sposobnosti i
mogućnosti.”*

Ženi, majci

Ti ženo nad ženama,
Blagoslovljena bila!
S najnježnijim glasom i rukama
u svim mojim mukama!
Odakle dolaziš?
Razumiješ me uvijek...
Ti samozatajna i strpljiva!
Ti moj anđelu čuvaru
koji liječiš sve moje rane,
Kroz sve ove prolazne dane!
Čime se mjeri toplina tvojih očiju?
Nebesima...
O, ženo, o napaćena moja
anđeoska dušo!
Tebi koja trpiš,
nadaš se, praštaš, hrabriš...
Tebi prevjerna ženo,
dočekuješ me nježnim rukama, kada se spotaknem,
dižeš me kad padnem...
Tebi lubiteljici ljudi...
Tko si ti!
Jesil' ljudsko biće?
Ne!
Ti si anđeo, a Bog mi reče, mada se ne sjećam:
"Zvat ćeš je mama!"
A ja kažem:
"Bože hvala ti!"

KAJA EGREDŽIJA, PAKRAC

Gostovanje Brune Motika, iz Zelene mreže
aktivističkih grupa (ZMAG)/ Reciklirano imanje
Vukomerić

Permanentna kultura

Prije početka

U zadnje vrijeme često možemo čuti kako živimo na rubu ekološke katastrofe i da je Planeta koju smo dobili u naslijeđe na rubu izumiranja i devastacije. To i nije tako pretjeran opis situacije i okolnosti u kojima živimo i u kojima sudjelujemo svojim postojanjem.

Stoga je potrebno pronaći ili prihvatiti rješenja i puteve koji vode **uravnoteženom** i **ekološki osvještenom suživotu** svih živih bića na Planeti.

Jedno od tih rješenja nudi i **permakultura** primjenom svojih načela i principa dizajniranja.

Permakulturu, izvedenicu iz permanentne (trajne-odžive) kulture, su kao *modus vivendi* upotrijebila dvojica australaca, **Bill Mollison** i **David Holmgren** kako bi opisali sustav dizajniranja kojim bi mi ljudi, promišljeno koristili zemljine resurse potrebne za naš kvalitetan bitak i kako bi svojim djelovanjem do najmanje moguće mjere umanjili naš devastirajući utjecaj na Zemlju i time zadržali harmoniju sustava bez kojega ne bi opstali kao jedinke, (pri tome ne umanjujući vlastiti komfor).

PERMAKULTURA JE PRAKTIČNA METODA DIZAJNIRANJA ILI KREIRANJA URAVNOTEŽENOG (ODRŽIVOG) LJUDSKOG OKOLIŠA.

Permakultura je holistički pristup poduprt sustavnim promišljanjem o

medupovezanosti, primjenjiv u raznim aspektima života.

Permakulturni (održiv) dizajn u sebi sadrži skup vrijednosti i etičkih principa, koji su temelj projektiranja i najmanjeg dijela utjecaja, a ima za cilj stvoriti ekološke i ekonomske samodostatne sustave koji pri tom ne iscrpljuju i zagađuju okoliš te brinu o Planeti kao cjelini bez koje mi kao ljudska bića ne bi postojali.

Briga za Zemlju

poštovati zemlju
štiti bioraznolikost
cijeniti važnost drugih živih bića
uspostava ravnoteže

Briga za ljude

solidarnost i pomaganje
komuniciranje i umijeće slušanja
smislen rad i pravo na odmor

Pravedna raspodjela

odgovornost i pravda
ugoda, a ne pohlepa
životna održivost

Permakulturom nastojimo zadovoljiti neke od sljedećih uvjeta:

Permakulturnim dizajnom nastojimo stvoriti praktične sustave za život i proizvodnju
Sheme iz prirode koristimo za kreiranje održivih ljudskih prebivališta
Racionaliziramo i štedimo prirodne resurse
Svaki elementu osiguravamo više funkcija
Pri dizajniranju izrađujemo analizu tla, vode, zraka, resursa i organizacije
Svaku funkciju podupiremo sa više elemenata (raznolikost)

Svakim elementom potpomažemo druge elemente
 Učinkovito planiramo energiju
 Oblikujemo u humanim mjerilima i proporcijama
 Svako ljudsko biće svoj život zasniva upravljanjem kroz 7 elemenata koji su međusobno povezani, a koje su u permakulturi posložili u Permakulturni cvijet, čije latice povezuje etika kojom se hrane i s kojom rastu i razvijaju svaki element (laticu) zasebno i sve elemente jedne kroz druge.

U PERMAKULTURI JE BITNO POSTIĆI DA SVAKI ELEMENT ZADOVOLJAVA DVIJE ILI VIŠE FUNKCIJA, I DA SVAKU FUNKCIJU PODUPIRE VIŠE ELEMENATA.

Stoga je potrebno sustavno promišljati o povezanosti svega što nas okružuje i svega što radimo, kako bi smanjili utrošenu energiju, utjecaj na zemljine resurse i kvalitetu okoliša.

Nije bitno koliko elemenata imamo u sustavu koji projektiramo, već je puno važniji način na koji su ti elementi povezani. Povezujući ih tako u cirkula-

tivan sustav ulažemo minimalnan napor za maksimalan učinak, jer **tada sustav radi za nas.**

Suradujemo s prirodom, a ne protiv nje.

Elementi upravljanja

Energija

Energija je mogućnost obavljanja rada. Ona je moć da se stvari mijenjaju. U permakulturi je sve povezano s energijom: hrana, materijali, kuće, voda, biljke, životinje, klimatske promjene i td. Cilj nam je promišljeno koristiti bilo koji oblik energije (vlastiti rad, u kućanstvu koristiti obnovljive izvore energije umjesto onih neobnovljivih i fosilnih izvora, stvoriti manje održive sustave) i smanjiti potrebu za energijom kroz promišljeno i učinkovito dizajniranje.

PRIRODNI I OBNOVLJIVI IZVORI su: Sunce, vjetar, voda, biomasa, bioplin...

Hrana

Svi jedemo i imamo potrebu za hranom kako bi energizirali svoj duh i tijelo. Stoga je doista važno pridati pažnju uzgoju hrane. Da bi samnjili utjecaj industijalizacije i monokultura u poljoprivredi koja devastira i opustošuje Zemlju i tlo, potrebno je okrenuti se manjoj organskoj proizvodnji hrane u vrtovima polikultura i bioraznolikosti. Možda nismo u mogućnosti imati vlastiti vrt i u njemu uzgojiti svu hranu potrebnu za život, ali možemo poticati one koji ga imaju i hranu nabavljati od lokalnih uzgajatelja, a onaj minimum uzgojiti čak i na **balkonima** ili **zajedničkim vrtovima**.

Voda

2/3 Planete prekriva voda, a samo 2% te vode je pitko, od kojih je 65% (2/3) pohranjeno u ledenjacima. Iako u Hrvatskoj imamo dovoljno pitke vode, ona svakim danom biva sve zagađenija, te ju je potrebno očuvati. Očuvanje vode kao resursa odgovornost je koju svatko od nas mora preuzeti.

Jedan od načina je sakupljanje kišnice koja nam može koristiti za zalijevanje vrtova, tuširanje, pranje rublja, ispiranje zahoda - pogotovo ovo zadnje jer se na ispiranje potroši najveća količina vode u kućanstvu (33%). Izračunato je da samo 18% vode u kućanstvu zaista treba biti pitka voda. U permakulturi postoji niz rješenja za pametno upravljanje vodom kao što je: **iskorištavanje sivih voda, sakupljanje kišnice**, crne vode se ne stvaraju jer se potiče uporaba **kompostnih zahoda** (iz kojeg dobijamo kompost za vrt), uporaba **bioloških pročistača** i sl.

Graditeljstvo

Dom. Dom je naša baza u koju se uvijek vraćamo i u kojem se osjećamo sigurno i opuštano. Dom bi trebao biti sagrađen na održiv način, od lokalnih i prirodnih materijala i trebao bi funkcionirati na održiv način tako da bude ekološki uravnotežen i energetski učinkovit - koristeći obnovljive izvore energije i štedeći samu energiju. Održivo graditeljstvo je graditeljstvo s minimalnim utjecajem na okoliš - koje koristi prirodne i lokalne materijale, objedinjuje tradicijska znanja i vještine, čuva energiju i smanjuje potrebu za potrošnjom iste, građevine su oblikovane tako da sakupljaju i odvođe toplinu (prema potrebi) - promišljen dizajn, energetski su učinkovite (potrebno je malo energije za zagrijavanje i hlađenje čime se utječe na smanjenje emisije CO₂). Permakultura nas uči da čvrste, tople i udobne kuće možemo sagraditi od prirodnih materijala kao što su drvo, kamen, slama, zbijena zemlja i sl., a koji ne štete okolišu i mogu se ponovo uporabiti ili reciklirati.

Otpad

Ljudi su jedina životinjska vrsta koja stvara otpad. Ljudi su navikli raditi smeće, ne promišljajući o nužnom i prirodnom procesu kruženja. U prirodi sve kruži. Ne razdvajajući otpad, on postaje smeće koje je kasnije nemoguće upotrijebiti. Stoga je potrebno pravilno odlagati i odvajati otpad koristeći pri tome principe promišljanja 5R - **Rethink, Reduce, Reuse, Repair, Recycle** - **Promisli, Smanji, Ponovno koristi, Popravi, Recikliraj**.

PARLAMENTARIZAM

49% / 51%

VRHOVNA VLAST

BAZICNA
DEMOKRACIJA

KONSENZUZ

LOKALNE
SAMOUPRAVE

Ljudi

Sve skupa ne bi imalo nikakvog smisla bez socijalnog elementa čovjeka. Čovjek mora biti slobodan i prema slobodi odabira birati najbolje za sebe, a pri tom prihvaćati različitosti među ljudima, međupovezanosti bez predrasuda i očekivanja. Potrebno je vratiti se iskonskim etičkim načelima koje slijede Zakon prirode, a ne idu kontra njega. U permakulturi se koristi konsenzus kao model odlučivanja u kojem se teži nenasilnom donošenju odluka te kooperativnom razvoju odlučivanja kojeg svi mogu podržati.

Ekonomija

Novac je samo jedno od sredstava razmjene.

U permakulturi koristimo razne načine razmjene poput same razmjene dobara i usluga, do razvijenijih sustava lokalnih trgovinskih razmjena kao što je LETS sustav koji se temelji na razmjenama znanja, vještina, dobara bez upotrebe novca. Podupire se trgovina na lokalnoj razini.

Permakulturni dizajn

Dizajn je veza među elementima.

Permakulturni dizajn je živi sustav koji je stalno u procesu razvoja. Elementi se razvijaju sukladno našim potrebama i obavezama, stoga mi stalno promatramo, iznova procjenjujemo, redizajniramo i stvaramo promjene prilagođavajući sustav.

I najdulji put počinje prvim korakom.

Postupak

Uvijek budi spreman/na učiti iz Prirode. Zatim se posluži permakulturnim načelima, napravi skice, preispitaj sebe i počni kreirati i sukreirati okruženje u kojem boraviš.

Za one koji žele više

Kako možemo smanjiti utjecaj na Planetu?

Naizgled malim preinakama u našoj svakodnevnici možemo znatno doprinijeti harmoniziranju cjelokupnog sustava u kojem živimo, i tim djelima postajemo svjesniji svojih postupaka -postajemo odgovorniji prema sebi i onome što nam omogućuje život. Odgovornost tada gradi naša poimanja koja nam omogućuju da plivamo protiv nametnute struje društvenog konteksta i vodi nas na put ka održivosti - samodostatnosti u cjelokupnoj međupovezanosti, (samo samostalne jedinke mogu surađivati sa okruženjem, a ne boriti se protiv njega). Permakultura nije samo primjenjiva na velikim seoskim ili zabačenim površinama i prirodnim zonama, može se primijeniti i u gradovima, stanovima, kvartovima pa i cijelim naseljima. Ukoliko te zanima kako to funkcionira potraži na internetu dodatne informacije.

želimir

barbara

ivana

ana

vladimir

sergej

marko

bruno

damir

petar

radionica za božićne ukrase

gabriela

KREŠIMIR

DOROTEA

DEAN

PETAR

MATEJ

SREĆKO

MARKO

PAPIGA

DAMIR

BRUNO

DJED

SERGEJ

IVANA

BARBARA

ŽELIMIR

MARKO

GABRIELA

ANA

ANAMARIJA

ZRINKA

PETRA

NIKOLA

ANDREJ

JOVAN

teta,
srećko i
nikola

mirela
i sin jovan